

म. सं.

म. प्र. सं. ठाणे

विषय
म. सं.

विषय

सन

लेखक

ना. आ. प.

संग्रहालय क्रमांक

पुस्तकाचें नांव

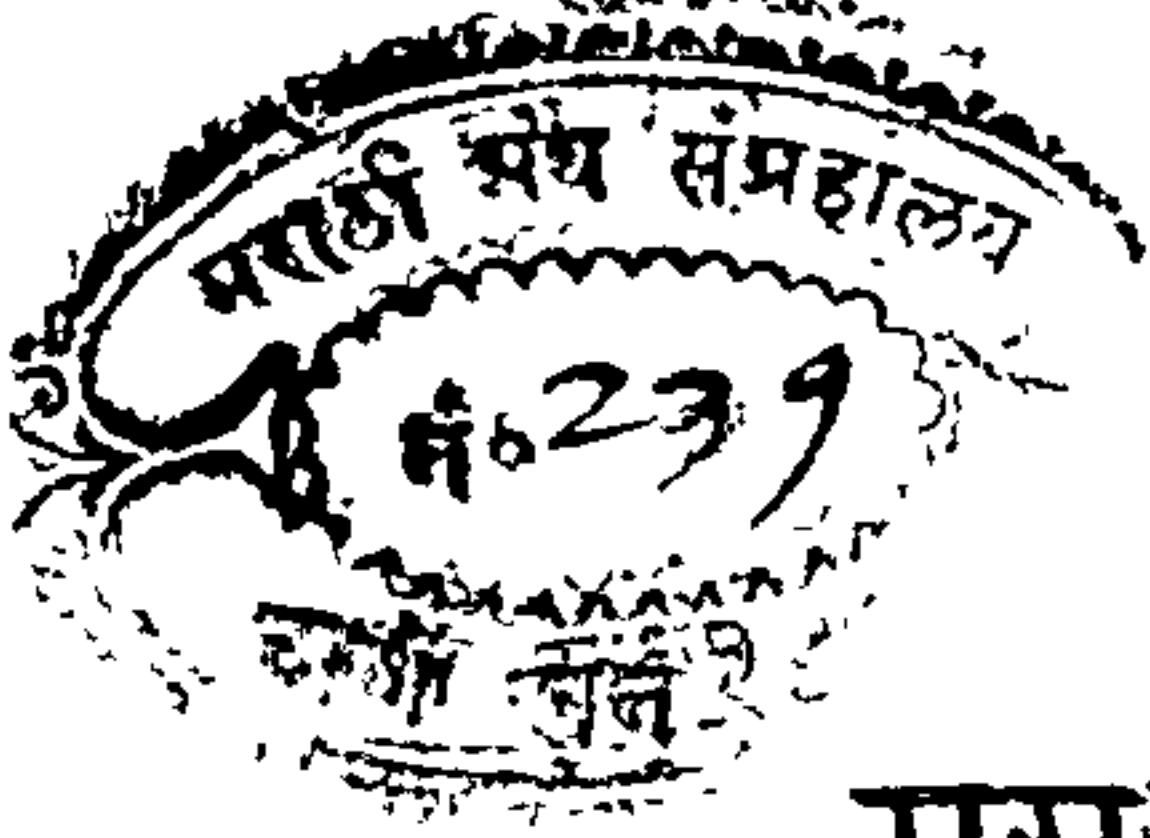
परिजात ना. ११५२

५१८

मनोरंजक.

१०

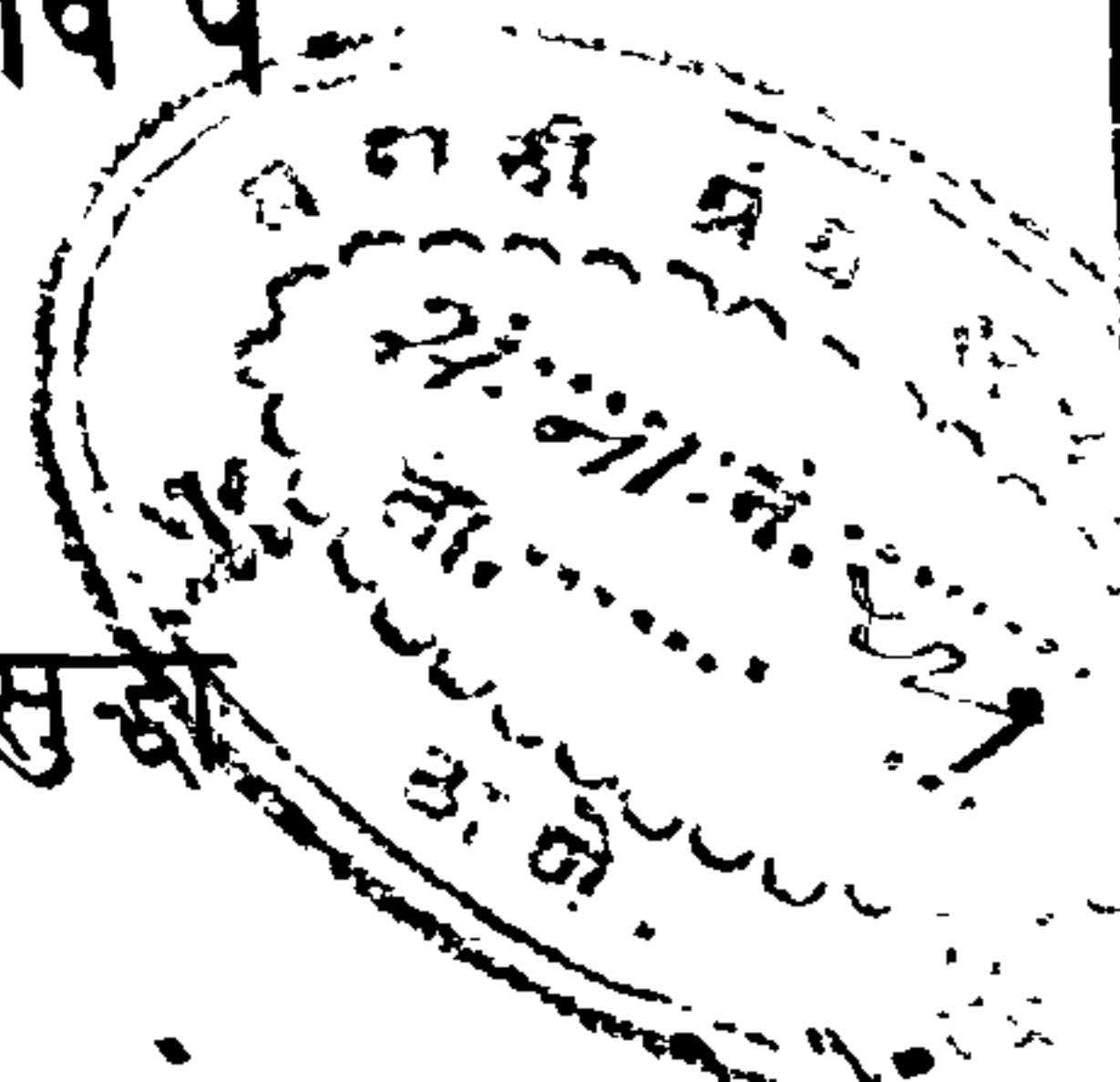
पारिजातक भोमासुर नाटक.

हे पुस्तक.

२१

नारायण आनंदराव पे
यांणी

तयार करून हका सुद्धी

सरवाराम भिकशेट्ठवा तूयांस नजर केले

ते

याणी आपल्या शिला यंत्र छापवान्यात.

छापिले.

शके १८०७

मुंबई.

सन १८७९

हे पुस्तक सन १८६७ च्या आक्ट २५ प्रमाणे रजिष्टर करून सर्व हक्क

आपणाकडे राखिले आहेत.

सूचना

श्रीगणेश चरणी लीनजो श्रीधर नाने प्रख्यात कवी त्याणी शिव लीला-
 झूत, सवित्रीची स्वयंवर, गंडव प्रताप, हरिविजय इत्यादि अनेक ग्रंथ सूज्ञ-
 जनांस मनरंजनार्थ व ईश्वर चरणी भक्ति भाव वाढण्या साठी ओंवीबद्ध
 तयार केले आहेत त्या पैकी मीं हरिविजय ग्रंथातील सविसाव्या अध्या-
 याचा आधार वरून पारिजातक भोमाकर या नावाचें नवीन नाटक
 जन मन रंजनार्थ तयार केले आहे. यांत शृंगार, वीर, करुणा, इत्या-
 दि रस आहेत प्राकृत ग्रंथ कर्त्यास असावी तशी कविता करण्याची
 शक्ती नाही ह्यागून सूज्ञ जनानी दोषाकडे लक्ष नदेतां माझ्या ग्रंथाचा
 गुणांश ग्रहण करावा.

ग्रंथकर्ता

नांदी

॥ आर्या ॥

श्रीगौरीतनयाला, आनंदेवंदुनिस्थापितोऽग्रंथा ॥ वे
उनितवदासाते, हरोनिनेसिद्धसंकटीचडलां ॥ १ ॥

॥ साकी ॥

श्रीजगदीशापूर्णपरेशा, संकटसमयींतारीं ॥ पा
रिजातकभोमासुरवर्णन, ममहस्तेतुंकरीं ॥ १ ॥

॥ श्लोक ॥

श्रीशारदेभगवतीतवपादपद्मा ॥ वंदूनिमीस्तवित्तरे
दिनरातिपद्मा ॥ दीनासिंदेउनिमतीकवितारसाला
॥ होतीलमत्करिंअशामजदेवराला ॥ १ ॥

(सूत्रधार प्रवेशकरितो.)

सूत्रधार.- (करद्वय जोडून) हे रसज्ञ सभाजनहो, मीं या प्रसंगीं
पारिजातक भोमास्तर या नावाचा खेळ करून दाखविणार आहे तर-
यांतील नवरसांची तुम्हीं एकाग्र चिंतनें गोडी घेऊन मन कामना तृ-
प्त करून घ्यावी एवढीच या अल्पमती पामराची विनंती आहे.

विदूषक. - (रंगभूमीवर येऊन) अहो महाराज गुड मारणीग
ऊर्फ जैगोपाळ.

सूत्रधार. - अरे ही व्यक्ती आली काय? नमोनमः महाराज नमो-
नमः

विदूषक. - काय हो आपण म्हणांलां मन कामना तृप्त करावी त्या प्र-
माणे मीं आपली मन कामना तृप्त करून घेतली.

सूत्रधार.- अरे गृहस्था तूं कोण आहेस ?

विदूषक. - (आसपास खालींवर पाहून) कोण अरे म्हणजे मा

आ मीच आहे

सूत्रधार. - तूं आहेस खरा परंतु तुझ्या देहास काय झणतात.

विदूषक. - मग तुझाला माहित नाही.

सूत्रधार. - मला तर माहित आहेच परंतु आपलें मनोरम्य नाव सर्व सभा जनास कळलें पाहिजे.

विदूषक. - कायहो आपण आमचें नाव विचारितां आणि आपलें नाव गुप्त ठेवितां अशी कुच्चेगिरी कोठें शिकलां ?

सूत्रधार. - मला सूत्रधार असें झणतात.

विदूषक. - घृताची धार घृताची धार हं हं हं. (मोठ्यानें हसतो.)

सूत्रधार. - अरे शंख तूं झणावास ती धार नव्हे तर सूत्रधार ऐकलेंसका आतां.)

विदूषक. - सुताची धार ठीक समजलों आतां सुताची धार.

सूत्रधार. - मूर्खा मीं नाटकाचार्य समजलास ?

विदूषक. - वहावा, वहावा, आतां मात्र समजलों. भटकाचार्य भटकत फिरणार, कज्जा करणार हं हं हं बरे तुझाला कज्जा करणें आहे काय ?

सूत्रधार. - अरे मूर्खा वेडे वेडे काय बहकतोस ? आस पास पहास भय लोक बसले आहेत ते मूर्खता गणतील.

विदूषक. - चुकलों आतां कान उपटतो. (सूत्रधाराजवळ जाऊन कान उपटूं लागतो.)

सूत्रधार. - दूरहो, दूरहो, खुळा कुठला. हा आला तरी कोठून.

विदूषक. - कोण मीं वनांतून आलों आहे.

सूत्रधार. - तुझें नाव कायतें सांग.

विदूषक. - माझी नाव माझी नाव घेऊन येतो. थांबा. (जाऊं ला

गत्तो.

सूत्रधार. — अरे नाव नळे तुझ्या देहाला काय म्हणतात. व तुला लो-
क कशी हाक मारतात.

विदूषक. — ऐका विक्रमशक, रिश्टिशक, आरबीशक, मुसलमा
नीशक, ते तुम्हाला ठाऊक आहेत काय?

सूत्रधार. — हे सर्व ठाऊक आहेत पण तुला काय म्हणतात.

विदूषक. — एक बेलाशक हे कुतीचे नाव व विदूषक हे देहाचे नाव

सूत्रधार. — ऐकूण तुला विदूषक म्हणतात.

विदूषक. — आतां कसे समजलेत बरे (नाचतो.) पण अहो सू-
त्रधार तुम्हाला विचारतो तेवढे सांगा.

सूत्रधार. — काय विचारतोस बोल.

विदूषक. — आतां तुम्ही येथे काय करणार.

सूत्रधार. — विदूषका, मी या रंग भूमीवर पारिजातक भोमासक
र या नावाचे नाटक करून दारवधिणार आहे परंतु भाड्या नाटकांत अ-
नेक प्रकारचीं विघ्नें येतात त्यांचे निवारणार्थ मजला कांहींतरी तज-
वीज सांगा.

विदूषक. — सूत्रधार केलासाधिपती शंकर त्याचे दोन पुत्र आहेत.
एक षडानन व दुसरा गजानन. त्या गजाननाचे तुम्ही स्मरण करा म्हण
जे विघ्नें निवारण होतील.

सूत्रधार. — फार चांगले आहेत तर आतां तुं फारच चांगला बंदोब-
स्त ठेव (गणपतीची आराधना करतो.)

॥ पद. ॥

गजाननातुजकांनयेकरुणा, ध्यातोतुझियाच
रणात्ता ॥ स्वातकामनासिद्धकरुनियां, पूर्णक-

रींममइच्छेला ॥ धृ० ॥ निर्गुणअसतांसगूणहो
 तिल, सुबुद्धिदेशीबाळाला ॥ संकटकाळींघस-
 नहोउनिविजयीकरितूंभक्ताला ॥ गजान० ॥ १
 ॥ सरदारामहाचरणीलागूनी, विनवीगौरीतनया
 ला ॥ गजानना० ॥ २ ॥

॥ श्लोक ॥

श्रीमन्मंगलमूर्तिभूषितचंद्रहस्तांगुलीमुद्रिका ॥ र
 लाचेमुकुटीझळाळफुललेजेशाशरञ्चंद्रिका ॥ आ-
 ळीचंद्रकलार्थसोडसरळीसिंदूरहालेपिला ॥ उंदी
 रासनमोदकाशनमुरवीस्फूर्तिपिदीस्थापिला ॥ १ ॥

(गजानन महाराज प्रकट होतात)

- सूत्रधार. - गजानन महाराज चरणा प्रत वंदन करितों.
- गणपती. - सूत्रधारा भागवता, मीं कैलास पर्वताचे ठायीं मोठ्या-
 आनंदानें पित्याचे अग्र भागीं नृत्य गायनादि अवलोकन करण्याचे नादां
 त असतां तुझे दीन भाषण ऐकून या मंगल ग्रहीं मोठ्या त्वरेने प्राप्त झालों
 आहे. तस्मात् तूं कोणत्या संकटांत पडला आहेस तें कथन कर.
- सूत्रधार. - गजानन महाराज या रंगभूमीवर मीं पारिजातकभोमा
 सूर या नावाचें नाटक करून दारुविष्याचा निश्चय केला आहे यांत अ
 नेक प्रकारचीं संकटे येतील. त्यांचे निवारणार्थ आपली आराधना-
 केली आहे.
- गणपती. - हे भक्ता तुझ्या कार्यति कधीं ही विघ्नें येणार नाहीत.
 हा माझा पूर्ण वर आहे. परंतु प्रसंगानुरूप वागविलास यथा तथ्य व्हावा
 ह्यापून तूं ब्रह्मकन्या शारदा तिचें ध्यान कर. ह्याणजे ती येऊन तुला व तु
 झ्या बालकांला अभय वर देईल.

सूत्रधार. - फार उत्तम आहे महाराज ?

(सूत्रधार सरस्वतीचे स्तवन करितो.)

॥ श्लोक ॥

हे अंबे करितूंकृपामजवरी आराध्य होतूंपला ॥ मी
तो बालकजाणदीनवदनेसंपाशितोकी तुला ॥ ही
नाऐक विंतूत्यगायनकला लंबोदरातोषवी ॥ माझे
इच्छिततूपसन्नहोउनी सिद्धीप्रतीपाववी ॥ १ ॥

(सरस्वती रंगभूमीवर प्रकट होत्ये.)

सूत्रधार. - मातोश्री चरणीं प्रणिपात करितो.

सरस्वती. - हे मम तनया तुज प्रत कल्याण असो. वत्सा मीं इंद्रसभेत
जात असतां तुझी करुणा वाणी श्रुत करून या रंग भूमीवर प्राप्त झाल्ये
तस्मात् माझ्या आगमनाची इच्छा किमर्थ केलीस तें कथन कर.

सूत्रधार. - मातोश्री मीं विद्वज्जनाचीं मनें संतोषित करण्या करितां पा
रिजातक भोमासुर नाटक करूनदारवविणार आहे. परंतु बालके अज्ञा
न आहेत झणून विंता प्राप्त झाली आहे ती दूर करावी हीच आपणें वर
णा पाशीं विनंती आहे.

सरस्वती. - सूत्रधारा बालका, मीं प्रमोदितांतः करणें करून तुला व
तुझ्या बालकांला वर देत्ये वत्सा तुझीं बालके सुरगुरुजो बृहस्पती त्या-
सारिचीं भाषणें करितील. हा माझा पूर्ण वर आहे. आतां मी स्वस्था
नीं गमन करित्ये

विदूषक. - सूत्रधार अहो सूत्रधार इकडे या आतां दिवे विश्वा ना
टक संपले.

सूत्रधार. - अरे नाटक तर अजून पुढेंच आहे.

विदूषक. - अद्याप पुढेंच आहे काय ? तर आतां विचारतो तें सांगा.

रींममइच्छेला ॥ धृ० ॥ निर्गुणअसतांसगूणहो
तिल, सुबुद्धिदेशीवाळाला ॥ संकटकाळीप्रस-
न्नहोउनिविजयीकरितुंभक्ताला ॥ गजान० ॥ १
॥ सरदारामहाचरणीलागूनी, विनवीगौरीतनया
ला ॥ गजानना० ॥ २ ॥

॥ श्लोक ॥

श्रीमन्मंगलमूर्तिभूषितचंद्रहस्तांगुलीमुद्रिका ॥ र
त्नाचेमुकुटीझळाळफुललेजेशाशरश्चंद्रिका ॥ श्रा-
कीचंद्रकलार्थसोडसरकीसिंदूरहालेपिला ॥ उंदी
रासनमोदकाशनमुरवीस्फूर्तीपिदीस्थापिला ॥ १ ॥

(गजानन महाराज प्रकट होतात)

सूत्रधार. - गजानन महाराज चरणा प्रत वंदन करितों.

गणपती. - सूत्रधारा भागवता, मीं कैलास पर्वताचे ठायीं मोठ्या-
आनंदानें पित्याचे अग्र भागीं नृत्य गायनादि अंवलोकन करण्याचे नादां
त असतां तुझे दीन भाषण ऐकून या मंगल ग्रहीं मोठ्या त्वरेने प्राप्त झा
लों आहे. तस्मात् तूं कोणत्या संकटांत पडला आहेस ते कथन कर.

सूत्रधार. - गजानन महाराज या रंगभूमीवर मीं पाश्चिमांतकभोमा
सूर या नावाचें नाटक करून दारवविण्याचा निश्चय केला आहे यांत अ
नेक प्रकारचीं संकटे येतील. त्यांचे निवारणार्थ आपली आराधना-
केली आहे.

गणपती. - हे भक्ता तुझ्या कार्यति कधीं ही विघ्नें येणार नाहीत.
हा माझा पूर्ण वर आहे. परंतु प्रसंगानुरूप वाग्विलास यथा तथ्य व्हावा
ह्मणून तूं ब्रह्मकन्या शारदा तिचें ध्यान कर. ह्मणजे ती येऊन तुला व तु
झ्या बालकांला अभय वर देईल.

सूत्रधार. - फार उत्तम आहे महाराज ?

(सूत्रधार सरस्वतीचे स्तवन करितो.)

॥ श्लोक ॥

हे अंबे करितूंकृपामज्ज्वरी आराध्य होतूंगला ॥ मीं
ताबालकजाणदीनवदनेसंपार्थितोकीतुला ॥ वी
नाऐकविंतृत्यगायनकलालंबोदरातोषवीं ॥ माझे
इच्छिततूपसन्नहोउनीसिद्धीप्रतीपाववीं ॥ १ ॥

(सरस्वती रंगभूमीवर प्रकट होत्ये.)

सूत्रधार. - मातोश्री चरणीं प्रणिपात करितों.

सरस्वती. - हे मम तनया तुज प्रत कल्याण असो. वत्सा मीं इंद्रसमेत
जात असतां तुझी करुणा वाणी श्रुत करून या रंग भूमीवर प्राप्त झाल्ये
तस्मात् माझ्या आगमनाची इच्छा किमर्थ केलीस तें कथन कर.

सूत्रधार. - मातोश्री मीं विद्वज्जनाचीं मनें संतोषित करण्या करितां या
रिजातक भोमासुर नाटक करून दारवविणार आहे. परंतु बालकें अज्ञान
आहेत ह्मणून विंता प्राप्त झाली आहे ती दूर करावी हीच आपणें चरणा
पाशीं विनंती आहे.

सरस्वती. - सूत्रधारा बालका, मीं प्रमोदितांतः करणें करून तुला व
तुझ्या बालकांला वर देत्ये वत्सा तुझीं बालकें सुरगुरुजो बृहस्पती त्या-
सारिखीं भाषणें करितील. हा माझा पूर्ण वर आहे. आतां मी स्वस्था
नीं गमन करित्ये

विदूषक. - सूत्रधार अहो सूत्रधार इकडे या आतां दिवे विझवा ना
टक संपले.

सूत्रधार. - अरे नाटक तर अजून पुढेंच आहे.

विदूषक. - अद्याप पुढेंच आहे काय ? तर आतां विचारतो तें सांगा.

आतां इकडे काय होणार.

सूत्रधार. - आतां ही द्वारका समजली पाहिजे या ठिकाणी कृष्ण व बलराम यांची कचेरी होईल. नंतर नारद येउन इंद्रानें पारिजातक पुष्प दिलेले तें कृष्णास देतील नंतर ते पुष्प कृष्णानें रुक्मिणीस दिल्याच्या योगाने सवती मत्सर उत्पन्न होईल तो कथा भाग नुश्या दृष्टीस आतां येथें पडेल. तर एकाग्र चित्तानें अदलोकन कर.

प्रवेश १ ला

स्थळ द्वारका

पात्रे

बलराम, गोपाल कृष्ण, उद्धव, अक्रूर, सात्यकी
व प्रतिहार.

५ भालदार पुकारल्या नंतर सर्व वीर बलराम आणि कृष्ण यांते वंदन-
करून आपू आपले जागेवर बसल्या नंतर पडदा उचलतात.)

बलराम. - गोपाल कृष्णा द्वारके संबंधीं सर्व व्यवस्था तू उत्तम ठेवतो
स हे सर्वां सुरवीं श्रवण करून मनाला अत्यानंद झाला आहे. त्याच प्रमा
णें उद्धव अक्रूर आदिकरून बावन उमरावादी महान महान सरदार आप
आपलीं कामें दक्षतेनें करीत असतात हे अवलोकन करून मानसाचे ठायीं
परम संतोष वाटत आहे.

गोपाल कृष्ण. - दादा आपल्या सुभाषणाच्या योगें करून जो उ-
ल्हास झाला आहे तो स्पष्ट पणें कळवावयास मीं असमर्थ आहे कारण
प्रहस्थाश्रम सोडून देऊन साधु मार्गास लागल्यानें ज्यास मुक्ति पद
प्राप्त होते त्यास तें पद मिळाल्याचें नवल नाही त्याच प्रमाणें द्वारकेचा
बंदोबस्त करण्याचें काम माझे असून मीं तें केल्यास नवल नाही परंतु
त्या प्रमाणें जर मम हस्ते करून बंदोबस्त झाला असता तरी मग नवल मा
नण्यासारखे होते तें कांहीं नसताना आपण स्तुती व्यर्थ करितां. अस्त
लाहानास थोर पणा देऊन त्याची कीर्ती दिगांतरीं गाजवावी हा श्रेष्ठां
चा धर्मच आहे.

बलराम. - शाबासरे कृष्णा तुझ्या मुखांतील शब्द अमृताला तु-
च्छ करणारे श्रवण करून मनाला जो आल्हाद झाला आहे तो कथन-
करण्यास मीं असमर्थ, कारण काय झणून जर विचारशील तर नित्य

आतां इकडे काय होणार.

सूत्रधार. - आतां ही द्वारका समजली पाहिजे या ठिकाणी कृष्ण व बलराम यांची कचेरी होईल. नंतर नारद येउन इंद्रानें पारिजातक पुष्प दिलेले तें कृष्णास देतील नंतर ते पुष्प कृष्णानें रुक्मिणीस दिल्याच्या योगाने सवती मत्सर उत्पन्न होईल तो कथा भाग नुझ्या दृष्टीस आतां येथें पडेल. तर एकाग्र चित्तानें अदलोकन कर.

प्रवेश १ ला

स्थळ द्वारका

पात्रें

बलराम, गोपालकृष्ण, उद्धव, अक्रूर, सात्यकी
व प्रतिहार.

५ भातदार पुकारल्या नंतर सर्व वीर बलराम आणि कृष्ण यांते वंदन-
करून आप् आपले जागेवर बसल्या नंतर पडदा उचलतात.)

बलराम. - गोपाल कृष्ण द्वारके संबंधीं सर्व व्यवस्था तूं उत्तम ठेवतो
स हे सर्वां मुखीं श्रवण करून मनाला अत्यानंद झाला आहे. त्याच प्रमा
णें उद्धव अक्रूर आदिकरून बावन उमरावादी महान महान सरदार आप
आपलीं कामें दक्षतेनें करीत असतात हे अवलोकन करून मानसाचे ठायीं
परम संतोष वाटत आहे.

गोपाल कृष्ण. - दादा आपल्या सुभाषणाच्या योगें करून जो उ-
ल्हास झाला आहे तो स्पष्ट पणें कळवावयास मीं असमर्थ आहे कारण
ग्रहस्थाश्रम सोडून देऊन साधु मार्गास लागल्यानें ज्यास मुक्ति पद
प्राप्त होते त्यास तें पद मिळाल्याचें नवल नाही त्याच प्रमाणें द्वारकेचा
बंदोबस्त करण्याचें काम माझे असून मीं तें केल्यास नवल नाही परंतु
त्या प्रमाणें जर मम हस्तें करून बंदोबस्त झाला असता तरी मग नवल मा
नण्यासारखें होते तें कांहीं नसताना आपण स्तुती व्यर्थ करितां. अस्त
लाह्यास थोर पणा देऊन त्याची कीर्ती दिगांतरीं गाजवावी हा श्रेष्ठां
चा धर्मच आहे.

बलराम. - शाबासरे कृष्ण तुझ्या मुखांतील शब्द अमृताला तु-
च्छ करणारे श्रवण करून मनाला जो आल्हाद झाला आहे तो कथन-
करण्यास मीं असमर्थ, कारण काय ह्मणून जर विचारशील तर नित्य

शः मीं तुला कथन करितों त्याच्या ही पेक्षां तूं जास्ती बंदो बस्त ठेवीत असतोस हें अवलोकन करून माझ्या मनाला कां बरें आनंद होणार ना हीं अस्तु. उद्धवा तुला ह्यणजे मीं कथन करावें असें कांहीं नाहीं तूं सूत्र च आहेस परंतु ज्या अर्थी मीं या सिंहासनावर बसून राज करितों आहे त्या अर्थी तुजकडे कोणता अधिकार आहे आणि त्या अधिकारा-प्रमाणे वर्तणूक करित असतोसना ?

उद्धव. — दादा आपण माझ्याकडे कोणता अधिकार दिला आहे ह्यणाल तर द्वारके मध्यें अतीत अभ्यागत तडी तापसी प्राप्त होत असतात त्यांची इच्छा पूर्ण करावी या प्रमाणे आपली आज्ञा आहे-त्या प्रमाणे वर्तणूक मजकडून होत असते.

बलराम. — शाबासरे उद्धवा तुझा हा गर्व रहित आणि चातूर्य हीं अवलोकन करून मनाला बहुत संतोष झाला आहे. राज्याला मंत्री तुझ्या सारखा चतुरच असला पाहिजे कां अक्रुरा, चार वर्णा आप आपले धर्मा प्रमाणे वर्तणूक करित असतातना ?

अक्रुर. — हे नृपालोत्तमा, हें काय विचारावें ब्राह्मण क्षत्रीय वैश्य शूद्र असे आपले द्वारकेंत चारवर्ण वास करित असतात ते आपले धर्म प्रमाणे वर्तणूक करित नसतील काय ? जर कोणी अधर्म करील तर त्यास दादां पदं सादर करित असतो.

बलराम. — कां सात्यकी यादव सेनेचा बंदो बस्त कोणत्या रीतीने ठेवीत असतोस तें कथन कर.

सात्यकी. — बलराम दादा यादव सेनेचा बंदो बस्त कोणत्या रीतीने ठेवीत असतो ह्यणाल तर प्रातः काळीं उठून स्नान संध्या षट् कर्मे आचरण करून सेनेंत गमन करित असतो आणि कवाईत घेत असतो. व त्यांची जी इच्छा असते ती पूर्ण करित असतो. नूतन नूतन शास्त्रा-

स्व विद्या शिकवीत असतां ज्या प्रमाणे स्वाती नक्षत्राची चातक-पक्षीमा
 र्ग प्रतिक्षा करीत असतो त्या प्रमाणे सर्व यादव सेना शत्रूची वाट पहात
 असत्ये. कधीं शत्रू चाल करून येईल आणि आही गोपाल कृष्णाचे-
 कृष्णे करून कधीं त्यांचा नाश करूं या प्रमाणे सदोदित ह्मणत असता
 त. (इतक्यांत नारद प्राप्त होतात.)

॥ पद ॥

नारायण नाम स्मरारे भवसागर पारतरारे ॥ धृ० ॥

थोर थोरंशीं लोउनि कळी, वाजविअंतराळी टाळी

॥ नाम घेतां प्रातःकाळीं, पालकजाळी समुळीचें ॥ १ ॥

प्रतिहार. — राजाधिराज षड्गुणेश्वर्य संपन्न बलराम राजमहाराज,
 निगारखो मेहरबान खडी ताजीम.

बलराम. — सात्यकी प्रतिहार किमर्थ शब्द करितो.

सात्यकी. — प्रतिहारा किमर्थ शब्द केलास ?

प्रतिहार. — महाराज, नारद स्वामीकी सवारी आतीहे

सात्यकी. — दादा नारद स्वामीची स्वारी येत आहे.

बलराम. — कृष्णा नारद स्वामीस साभोरें चलावें. (जातातव आ-
 णून आसनावर बसल्यानंतर.) बलराम वंदन करितात.)

नारद. — हे वसुदेव तनया कल्याण असो.

कृष्णा. — हे ब्रह्मश्रेष्ठा गोपाल कृष्णा वंदन करितों.

नारद. — हे आनक हुंदुभी तनया कल्याण असो सर्व वीरहो क
 ल्याण बसावें.

बलराम. — मुनिवर्यां आजच्या दिनी आपले चरण द्वारकेला पवित्र
 करण्या करितों प्राप्त झाले वेणें करून मनाला फारच आनन्द झा
 ला आहे. बसावें.

सूत्रधार. ॥ पद. ॥

स्वामि आज तोषमनी झाला ॥ वंदन करितों च
रणाला ॥ स्वा० ॥ धृ० ॥ त्रिजगामध्ये गमन करितां,
कायवर्तली अद्भुतवार्ता ॥ कृपाकरोनी स्वामी
आतां, खरितो विश्रुत करिंदासाला ॥ वन्दन
करितों चरणाला ॥ स्वा० ॥ १ ॥

नारद. राम कृष्ण हो सांगतो श्रवण करा.

सूत्रधार. ॥ पद. ॥

माझे गमन असे त्रिजगांत, कृष्णा श्रवण करी
वृत्तांत ॥ गेलों होतो इंद्रलोकांत ॥ भ्रमत भ्रम
तपातलों द्वारकापूरी ॥ कृष्णामी कथन करितों
॥ हेनृपयशतू अवधारी ॥ १ ॥

नारद. - गोपाल कृष्णा प्रातःकालीं उठून स्नान संध्यादि षट् कर्मे
आचरण करून स्कंदाचे ठायीं ब्रम्हविणा धारण करून वाम हस्ता म
ध्ये नारायण विपळ्या घेऊन नारायणाचे गुणानुवाद वर्णन करित करी
त सत्यलोकीं पित्याचे दर्शनस गेलों. तेथें मम तात जग उत्पत्ती करित
होता मातोश्री चरणासन्निध बसून सेवा करित होती. उभयतांचें दर्श
न करून वैकुंठी गेलों तों विष्णूनें शेषावर शयन केले आहे. लक्ष्मी-
मातोश्री चरणचुरित आहे हरिश्चंद्र, रुक्मांगद, अजराज, इत्या-
दि महान महान भक्त त्या स्थानी उभे होते नाभी कमळावर मम ता
त वेद पठण करित होते. त्या सर्वत्रांचें दर्शन घेऊन कैलासीं गमन-
केले गोपाल कृष्णा कैलासाची शोभा कायरे वर्णन करूं महान् महान् त
पस्वी शंकर चरण प्राप्त होण्याकरितां कोणी वायू भक्षण करितात. त्याच
प्रमाणें कोणहीं पंचाग्नि साधन करितात. कोणी वादविवाद शंकरा सा

ठीं करितात. त्या प्रमाणे कैलासाची शोभा अवलोकन करित करित जा ठिकाणी शंकर ताल महाराज आणि गिरिजा मातोश्री सारि पाट खेळत होते त्या ठिकाणी गमन केले तों षडानन, गजानन, वीरभद्र, आदि करून साठ सहस्र गण शंकर सेवेत तत्पर आहेत, त्याच प्रमाणे रावण कुंभकर्ण, बाणासुर, काळासुर, त्या ठिकाणी पूजा करण्या करितां आले होते त्यांना अवलोकन करून शंकर पार्वतीचे दर्शन घेतले आणि पाताळीं-जाउन भोगावतीचे स्नान केले व बलीचे दर्शन घेऊन नंतर इंद्र लोकीं गमन केले त्या ठिकाणी सर्व देवतां सह इंद्र सिंहासनावर विराजमान झाला होता. देवगुरु इंद्रास भिद्य बसले होते इंद्रानें मला अवलोकन करितांच उत्थापन देऊन आपलें शेजारीं बसण्यास जागा दिली. आणि माझी पूजा करून मला पारिजातक पुष्पाची दक्षिणा दिली त्या पुष्पाचा मीं अंगिकार करून मनांत विचार केला कीं या फुलाचा भोक्ता कोण आहे असें पहात असतां गोपाल कृष्णा तुझ्या खेरीज या पुष्पाचा भोक्ता दुसरा कोणी नाही असा विचार करून दर्शनास आलों आहे तस्मात हे पुष्प तूं ग्रहण करावे अशी इच्छा आहे.

कृष्ण. - नारद मुनी मला आपण हा प्रसाद आणून दिल्यात येणें करून मीं कृतकृत्य झालों आहे काय त्या पुष्पाची शोभा सांगावी सुवास किती मधुर, किती सकुमार दिसण्यांत किती हें पुष्प रमणीय दिसत आहे येकूण धन्य तो इंद्र आहे. कारण रमणीय पुष्पाचा उपभोग घेणारास धन्य असो.

नारद. - राम कृष्ण हो, स्नान संध्येची वेळ झाली आहे तस्मात गमन करितों.

बलराम. - हे मुनिवर्या, त्याच प्रमाणे येऊन दासाना दर्शन देत जावे. (नारद निघून गेल्यानंतर कचेरी बरखास्त होते.)

न ठेवित्यं.

रुक्मिणी. — जीभ कशी लवलव करिते कोणाजवळ कसं बोलावं हें माहित तरी आहे काय? हातानें कांहीं होणार नाहीं. जाजा आदी त घारी कर. स्वारी आतां येईल. (इतक्यांत गोपाल कृष्णाची स्वारी प्राप्त होत्ये.)

गोपालकृष्ण. — दारावर कोण आहेरे ?

दूती. — मी आहें आपली दासी.

कृष्ण. — दूती जाऊन कथन कर कीं मीं प्राप्त झालों आहें झणून.

दुती. — बाई साहेब सरकारची स्वारी आली आहे.

रुक्मिणी. — सरकार स्वारी का प्राप्त झाली आहे ? आंत येण्यास विचार करित असतील. (कृष्णाजवळ येते.) नमस्कार करित्ये.

कृष्ण. — प्राणसरवे कल्याण ये बैस. दूर उभी कां रहातेस मंचका वर बैस. (रुक्मिणी लाजत लाजत वामभागीं जाऊन बसते.)

रुक्मिणी. — प्राण नाथ आज आपणास मंदिरांत येण्यास विलंब कां बरें झाला.

कृष्ण. — हे मंजूळ भाषिणे रुक्मिणी, आज येण्यास विलंब लागण्याचें कारण सांगतों ऐक, आज कचेरीत दादाची स्वारी प्राप्त झाली होती तेव्हां ते न्याय करित बसले होते. झणूनच येण्यास जरासा विलंब लागला.

रुक्मिणी. — दाशी पाहिलेसना ? गेले होते तेथें आणि सांगतात कचेरीचें नाव. मला का समजत नाहीं.

कृष्ण. — प्रिये विचार कर नित्यशः तुझ्या मंदिरांत वास्तव्य करीत असतों असें असताना तिकडेस कसा बरें जाईन.

रुक्मिणी. — कचेरीं तून सुटले कि जावं तिकडेस आणि येथें प्राप्त.

झालांत ह्यणजे सांगावें कचेरीचें नाच मलाका समजत नाहीं.

कृष्ण. - प्राण बळभे किती अज्ञान आहेस ? तुझ्याच गळ्याची शपत घेऊन सांगतो कीं मीं आज तिच्या मंदिरांत गेलों नाहीं.

रुक्मिणी. - बरें तें असो आज मंदिरांत सुवास कशाचा येतो, कांहीं समजत नाहीं तर प्राणनाथ आपण आज असी सुवासीक वस्तू काय आणलीत आहां.

कृष्ण. - (लपविल्यासारखें करून) प्राणसरखे माझ्या जवळ तर कांहीं नाहीं.

रुक्मिणी. - एवढें कांहीं लपविण्यास नको नाहीं तर नाहीं सांगितलेंत नाहीं ह्यणून काय झालें

कृष्ण. - प्राणसरखे माझ्या जवळ असल्यास मीं तुला नाहीं ह्यणे न असें तुझ्या जिवाला वाटलें काय ? जर करितां तुला संशय असेल तर माझी झडती घे ह्यणजे मग तर तुझ्या संशय दूर होईल.

रुक्मिणी. - प्राणनाथ आपण आतां जें कांहीं रुमालांत लपविलें त त्याचा सुवास येवढा येत आहे.

कृष्ण. - काय मी रुमालांत लपविलें मीं तर कांहीं लपविलें नाहीं. प्राण बळभे, तूच आतां माझ्या आंगास सुवासीक तेलें अर्गजादीक सुगंधी पदार्थ चर्चन केले आहेस त्याचा सुगंध सुटला आहे. दुसरा संशय तूं व्यर्थ मनास आणूं नकोस.

रुक्मिणी. - प्राणबळभा आपण माझी किती जरी समजुत केली. त तरी मी कांहीं ऐकणार नाहीं रुमाल झाडा पाहूं.

कृष्ण. - (रुमाल झाडताना पुष्पदृष्टीस पडतें.) प्राणसरखे, आतां तरी तुझी खातरी झालीना ?

रुक्मिणी. - दासी पाहिलीसना किती लबाडी करतातले. जा ना

हीं तर नाहीं दारववीत आपण बोलू नये ह्यणजे झालें. (दूर रागावू न उभी राहाते.)

कृष्णा. — (रुक्मीण रागावलीसें पाहून.) हे प्रियोत्तमे, असा-
कोप या कृष्णावर कां करितेस ? तुला जर मी वस्तू दारवविली तर त्या
चाच हट्ट घेऊन बसणार नाहीं सना ?

रुक्मिणी. — दासी माझां हट्ट चालतो कोठें आजपर्यंत कोणत्या
गोष्टीचा हट्ट पुरा केला आहे ? ह्यणून आंतां होणार.

कृष्णा. — सुहास्य वदने सुंदरी, आज मी कंचेरींत गेलों होतो त्या ठि
काणी ब्रह्म पुत्र नारद प्राप्त झाला होता त्याणें इंद्राच्या नंदन वनातूनच
तुर्देश रत्ना पैकिं पारिजातकाचें पुष्प मला अर्पण केले होते त्या पुष्पा
चा भोक्ता माझ्या खेरीज दुसरा कोणी नाहीं ह्यणून मी तें माझ्याजव
ळ ठेविलें आहे.

रुक्मिणी. — (जवळ येऊन) प्राणनाथ आपणच उपभोग घ्या
वा आणि मीं घेऊं नये कीं काय ? तें पुष्प आपण माझे वेणीत घात-
लें पाहिजे.

कृष्णा. — प्रिये अजून राग आहेच वाटते कित्ती तरी रागहा. मीं पुष्प
जर तुला दिलें तर त्या पासून कलह उत्पन्न होईल. ह्यणून मीं माझ्या
जवळ ठेवून घेतलें आहे. तुझ्याजवळ असलें काय आणि माझ्याजव
ळ असलें काय येकच.

रुक्मिणी. — कां दासी ऐकलेंस नाग ? पुष्प मागीतलें तरिं मि
ळत नाहीं मग मला जर करितां दुसरी वस्तू पाहिजे झाली तर आशाच-
धरावी लागणार नाहीं.

कृष्णा. — (रुक्मिणीचे हनवटीस हात लाऊन) हे मम प्रिये तुझ्या
साठीं प्राण खर्च करीन तर मग अशा पुष्पाची काय कथा तुलाच हें पुष्प

योग्य आहे ह्यणून प्रथमतः मंदिरांत आलों असे ह्यणून वेणीत-
पुष्प खोचि तो.

नारद. — विदूषका सांगतो श्रवण कर.

सूत्रधार. ॥ पद ॥

बोले नारद मुनी सुधर्म सभेतुनी ॥ हरि फुल घेउ
नी रुक्मिणी सदनी ॥ सुवास गगन भरी दीघले
रुक्मिणी करी ॥ आनंदली सुंदरी क्रीडा स्थानी ॥

नारद. — विदूषका, कामतर झालेच आतां आपण उभयतां सत्यभामे-
च्या मंदिरांत गमन करून हे वृत्त तिला कथन केले पाहिजे ह्यणजे झाले
(निघून जातात.)

प्रवेश ३ रा.

स्थळ सत्यभामेचे अंतर्ग्रह.

पात्रे.

गोपालकृष्ण, सत्यभामा, फुली, नारद, विदूषक, दास
दासी वगैरे मंडळी.

सत्यभामा. — (कोण आहे ग फुले किती ग वाजले , दिवस कधीं निघून जातो तो समजत सुद्धा नाहीं अजून पर्यंत स्वारी कां प्राप्त झाली नाहीं-कोण जाणें ?

दासी. — बाई साहेब आठ वाजून गेले आतां नऊ वाजतील सरकार स्वारी अद्याप कां प्राप्त झाली नाहीं हे कांहींच समजतें नाहीं मी सर्व तयारी करून ठेविली आहे .

सत्यभामा. — दासी मीं मंचकावर शयन करित्ये आतां मध्ये कोणास येऊं देऊं नको आणि बाहेरही त्याच प्रमाणें रणासिंगास जाऊन सांग. (सत्यभामा मंचकावर निद्रिस्त होत्ये .

नारद. — सेवका उभयतां सत्यभामेच्या मंदिराजवळ प्राप्त झालों परंतु आंत उभा दरवाज्याजवळ कोण आहे कोण जाणें .

सूत्रधार. — ॥ पद. ॥

नारायणनामाच्या छंदेनाचत आले नारद मुनी ॥
फिरतसे भामास दनाजवळुनी ॥ लगबग सेवका-
ह्मणे बहात काय भामास जलागुनी ॥ सेवक नसो
डीं वदेते क्षणीं ॥ विणापुढें मग करुनि नारद जाऊं
पाहे अंतरी ॥ सेवक ठकलिता तिबाहेरी ॥ १ ॥

विदूषक. — महाराज आतां विलंब कां करितां . चलावे . (द्वार पाळा जवळ येतात .)

नारद. — कोण आहे रे दवाजावर सत्यभामेस जाऊन कथन कर कीं नारद स्वामीची स्वारी प्राप्त झाली आहे .

रणजी. — कोन है क्या ? मालूम नहीं होता कौन है सो !

नारद. — आम्हाला माहीत नाहीं झणून तुला विचारतो कीं आम्हाला आंत जाऊं देतोस काय ?

रणजी. - नै नै बाई साबका ऐसा होकम हुवा है की कौनको-
भी अंदर मत भेज देना ? यही वास्ते में न छोड़ूंगा.

नारद. - विदूषका हा काय कथन करितो हैं आपणास कांहीं सम
जलें नाही तुला कांहीं समजते काय ?

विदूषक. - होहो मला समज पडती ह्यणून काय विचारतां तो जा
ऊं नका असें कथन करितो. पुढें कसें करणार तें सांगा ह्यणजे झालें.

नारद. - विदूषका सत्यभामेचा सेवक आपणास आंत जाऊं दे
तनाहीं आतां सांगतो त्या प्रमाणें युक्ती कर माझा तंबूरा आंत रा
कूनदे ह्यणजे आपण तो घेण्यास जाऊं -

विदूषक. - होहो बरी युक्ती शोधून काढलीत परंतु तुम्ही तंबुरी-
आणण्यास जाल तेव्हां तो तुम्हास अडविण्यास येईल इतक्यांत मी
ही जातो. ह्यणजे झालें आहे काय त्यांत. (त्या प्रमाणें करतात प
रंतु सेवक सोडीत नाहीत.)

नारद. - बाबा आम्हाला आंत जाऊं देत नाहीस परंतु तुमच्या वा
ई साहेबांस कांहीं वर्तमान निवेदन करणें आहे त्या साठीं आम्हास
आंत जाण्यास परवानगी दे.

रणजी. - नै. नै. एक दुफे बोला घडी घडी क्या बडबड चलाई है.
अबी जाता की नै यहाँसें ?

नारद. - (आसून) विदूषका कांहीं उपाय चालत नाही आतां
आपण बाहेरून सत्यभामेस कथन करूं या (सत्यभामेस वृत्तक
थन करितो.) हे सत्यभामें सांगतो श्रवण कर.

सूत्रधार. आर्या.

श्रीकृष्णं रुक्मिणितं, फुलदिधलें वृत्तभामेते सुचवी
॥ अंतरि आणितानारद, कथिजाउनि सवति म-

सरासुचवी ॥ १ ॥

नारद. - (कोधाने) हे सत्यभामें हा ब्रह्मपुत्र नारद तुला वृत्तनि
वेदन करण्या करितां प्राप्त झाला असताना तुझा द्वार पाळ मला तुझ्या
भेटीस आंत येऊं देत नाहीं तस्मात् आतां तुला येवढेंच सांगणें आहे
कीं, गोपालकृष्णाची प्रीती तुझ्यावर नाही. तो रुक्मिणीच्या मंदिरां
त क्रीडा करित आहे तुझ्या सारिखी अभागी यात्रे लोकांत ही को
णी नाही.

सत्यभामा. - (जाग्रुत होऊन.) दासी, मंचकावर निद्रिस्त अस
तां येका येकीं अभागी अभागी कोण ह्मणत आहे.

दासी. - (बाहेर जाऊन पाहाते.) बाई साहेब नारद स्वामीची
स्वारी प्राप्त झाली होती त्यांना रणशिंंगानें आंत येऊं दिलें नाहीं.

सत्यभामा. - दासी जाजालवकरजा आणि त्या रणशिंंगास सां
गकीं त्याला प्रतिबंध करूं नको पहिल्यानें घेऊन ये.

दासी. - जातें बाई साहेब (द्वारा बाहेर येऊन.) रणसिंग, अ
हो रणसिंग आपणाला सत्यभामा बाई साहेबानीं सांगितलें कीं,
नारद मुनीस घेऊन वरती या.

नारद. - विदूषका, पाहातर खरा कशी काय मौज आतां
उडवून देतोती.

विदूषक. - तुम्ही उडवाल बुवा माझातर पूर्ण विश्वास आहे.

(इतक्यांत रणशिंंग येतो.

रणशिंंग. - महाराज चरणपरसीस घर देताहूं बाई साबनें अ
बकू बुलाया हे.

नारद. - कां विदूषका, कोण आला आहे कोणती बाई साहेब
आपणास तर नाहीं ठाऊक हाचरेतो आम्हीं आतां तिकडेस येत-

नाहीं झणून सांग.

विदूषक. — हो हो हाचतो आपल्याला जावयाचेंच नाही.

रणशिंग. — देखो खुदावंत येक्या करेगा बडि साहेबका होकमके माफक चलना चहिये. येही वास्ते में तुम्हारी बे आदबी कियी उसी खातर मेरेको माफ करो.

नारद. — विदूषका हातर आपणास फार विनवीत आहे. तस्मा त आपण जाऊंया कारण आपला कार्य भाग झाला पाहिजे.

विदूषक. — आतां हा फारच नरम आला तेव्हां गेलें पाहिजे (नारद व विदूषक सत्यभामेच्या मंदिरांत जातात.)

सत्यभामा. — मुनिवर्या नमस्कार करित्यें.

नारदस्वामी. — सत्यभामे कल्याण.

सत्यभामा. — महाराज आपण या आसनावर बसावें.

नारद. — फार उत्तम आहे तूं ही बैस.

सत्यभामा. — महाराज आज आपले त्या दासीवर महत् उपकार झाले आहेत कारण कोणतें झणाल तर आपण त्या दासीला दर्शन दिल्हे. या योगाने मनात जो आनंद झाला आहे तो कथन करण्यास मी असमर्थ आहे. तस्मात आपली मानस पूजा करितें ही ग्रहण करावी.

नारद. — हे सन्मजित तनये तूं मानस पूजा केलीस घेणें करून मनाला अत्यानंद झाला आहे. कांसेवका फारच गोष्ट वाईट झाली असें हावें-काय, परंतु म्हण आहे कीं, " कर्मणो गहनो गतिः ॥ " त्याच्या पुढें कां हीच चालत नाही.

सत्यभामा. — महाराज असें वाईट वाटण्याचें कारण काय ? तें त्यादा सीला कथन करावें कारण आपणारवेरीज मला कथन करणारें कोण वें आहे.

नारद. — हे सत्यभामें जर करितां तुझा आयहच आहे तर कथन करि

तो परंतु माझ्याने तुला कथन करवत नाही कारण श्रवण केल्या अंती फारच तुला वाईट वाटणार आहे.

सत्यभामा. — महाराज वाईट वाटण्याचे कारण काय ? हें आपण-
खरोखर कथन करावें.

नारद. — सत्यभामें सांगतो श्रवण कर.

सूत्रधार. ॥ पद. ॥

तुजसम आजवरि अभाग्यदुसरी नसेचगेक्षितिवरी
॥ हरिरुक्मिणीचे आजबकरी ॥ स्वर्गिअमोलिक -
पारिजातक फुल दिले म्याहरिकरीं ॥ हरीघेऊनीरु
क्मिणीचे मंदिरीं ॥ हे मजकळले ह्यणून हळहळचैनन
से अंतरीं ॥ कांतरयोग्य तुझ्यामंदिरीं ॥ सत्यभामे
प्रतिक्रोध अमीतची आणोनि नारदमुनी गेला ब्रह्म
विणा घेउनि ॥ ॥ ॥ ॥

नारद. — हे सत्राजितकुमरी सत्यभामें आज मीं प्रातः कालीं उठून स्ना-
न संध्यादि षट् कर्म आचरण करून इंद्रसभेस गेलों होतो त्या ठिकाणीं-
अमरेशानीं माझी पूजा केली आणि मला चतुर्दश रत्ना पैकीं पारिजातक
जो त्याचे पुष्प अर्पण केले तें घेऊन ज्या ठिकाणीं कृष्ण, बलराम, उद्धव,
अक्रूर, सात्यकी आदी करून महान् महान् वीर बसले होते त्या ठिकाणीं
मीं गमन केले असताना रामकृष्णानीं माझी पूजा केली तेणें करून मीं
संतुष्ट झालों आणि मीं जें इंद्राजवळून पारिजातकाचे पुष्प आणले हो
ते तें कृष्णास देऊन मीं सत्यलोकीं पित्याचे दर्शनास गेलों. तें पुष्प घेऊन
गोपाल कृष्ण रुक्मिणीचे मंदिरांत जाऊन तिची वेणी घालून त्या वेणींत
तें पुष्प घालून आनंदयुक्त उभयतां क्रीडा करीत आहेत. सत्यभामें-
तुझ्या सारिखी अभागी त्या जगांत कोणती ही स्त्री नसेल. आज पर्यंत

त मीं मनामध्ये समजत होतोंकीं, कृष्णाची लाडकी सत्यभामेखेरीज इतर स्त्री नाहीं परंतु भामे व्यर्थ तुझा जन्म कारण तुला तें पुष्प योग्य-
ह्मणूनच मीं कृष्णास दिलें नाहीं तर कधीं ही मीं दिलें नसतें. अस्तु-
सत्यभामे मला कैलासीं गमन करणें आहे.

सत्यभामा. — महाराज त्याच प्रमाणें नित्यशः येऊन या अभागी दा-
सीला वर्तमान विदित करावें नमस्कार करित्ये.

नारद. — विजयोस्तु (नारद गेल्यानंतर.)

सत्यभामा. — (दुःखित होऊन.) दासी ऐकलेंसनाग नारदानी काय
वर्तमान निवेदन केलेंतें कृष्णाबाहेर काळा तसाच आंतही काळाच आहे-
आणखीं सांगतें श्रवण कर.

सूत्रधार. ॥ पद. ॥

मगपरिसुनिनारदवाक्यासीं ॥ सत्यभामावदेका
यदासीसीं ॥ कपटीहरिमोठाबहुकठोर ॥ बहुह
त्याकेल्या आजवर ॥ अग्निविषभक्षीअनीवार ॥
बहुजारकपटीमहारासी ॥ सत्यभामावदेकाय०
॥ १ ॥ बहुनाटकीचेटकीहरी ॥ प्रीतिदावितसे-
मजवरचेवरी ॥ कांठेऊं सरवेहाप्राणतरी ॥ त्या-
गितवस्त्रंधरणीशी ॥ सत्यभामा० ॥ २ ॥ स्फुं
दस्फुंदेनयनींनिरवाहात ॥ अहामरणत्वरेयेऊं म्ह-
णत ॥ झालीअलखचीकायाविगलित ॥ साहवे
नालोळेधरणीसी ॥ सत्यभामा० ॥ ३ ॥

सत्यभामा. — दासी नारदवाक्य श्रवण करून मनाला वैन पडत नाहीं-
कृष्ण कपटीहें मला माहित नव्हतें त्याच्या सारिखा कठोर चोरजार अ-
सात्रैलोक्यांत मिळणार नाहीं सरवे जाने बालपणीं अग्नीविष भक्षण-

केले ल्याचें दर्शन देखील मला नको. व मी जर मेल्यें तर माझ्या कलेवरा म त्याचा स्पर्श देखील करवूं नको. आणि त्या सवतीच्या मंदिरावरून माझे प्रेत नेऊनकां अजून पर्यंत मला मरण देखील येत नाही (मूर्च्छित पडत्ये.)

दामी. — (सावध करून) बाई साहेब सावध व्हा वेड्या सारिखें काय करितां नारदाच्या सांगण्या वरून आपण आपले जिवास भास काय देतां पुण्याची कथा काय ? आपला जीव सुखी तर सर्व भिकेल. सी तल उपचार करून नंतर.

सत्यभामा. — दासी कायग सांगू ? आजपर्यंत मी मना मध्ये काय नमजत होतें की कृष्ण माझ्या विरहित अन्य ठिकाणावर जात नाही परंतु आज परमेश्वरानें तें कसें नष्ट केले (पुनः मूर्च्छित होते.) (कृष्ण मंत्रकावर निद्रिस्त झाल्यावर मग रुक्मिणी आपले दासीस कथन करित्ये.)

रुक्मिणी. — दासी प्राणनाथांची स्वारी निद्रिस्त झाली आहे - - आतां मी सवतीच्या मंदिरांत जातें आणि विचारतें की प्राणनाथांची प्रीती कोणावर आहे ती. फारच सवत नाकवर करून बोलत होती पण आज बरी खोड मोडण्याची वेळ आली आहे. तूं येथें बैस मीं जाऊन येतें. (असें कथन करून सत्यभामेच्या मंदिरांत येत्ये.)

सूत्रधार

॥ पद ॥

श्रीहरिसेजेवरुनिजले असुन ॥ आलीरुक्मिणी
वदलीसत्यभामेकायहिणवून ॥ दासीप्रतिपुसे-
कोणग्रहीं झोटिंग ॥ विपरीतभ्यासुरलोकतसेम
जसांग ॥ विदीला आदुन अजुनिटाकाना कांग ॥
खरडूनजाउंधायाभूताचें आंग ॥ सत्यभामाव-

दलीनामक्रोधयेऊन ॥ आलिरुक्मिणीवद ॥

(रुक्मिणी सत्यभामेच्या मंदिरांत येत्ये.)

रुक्मिणी. — कोण आहे गदासी, कोण हे शौरिंगा सारखे भूमीवर पडले आहे. लाजसुद्धा वाटत नाही केंस काय भुता सारखे विखुरले ले आहेत वस्त्र काय विगलित झाले आहे अलंकार भूमीवर पडले आहे त एखादे भूत असावे कि नाही त्या प्रमाणे दिसत आहे. कोण आहे ग तेथे असल्या भूताला मंदिरांतून पायाला धरून टाकून घ्या कशा ला असली पीडा पाहिजे.

सत्यभामा. — (जागृत होऊन.) कोणते येवढ्या दिमाखाने बोलत आहे येथे येवढी चौकशी करण्यास कोणी सागत नाही मी माझ्या मंदिरांत पाहिजे ते करीन ज्याला लाज वाटत असेल त्याणे येऊन ये.

रुक्मिणी. — अगहो एवढे कोणाला बोलून दारववित्येस. कोणाचे मंदिर धमन्ची जागा राहाण्याला दिली आहे. म्हणून वाटते येवढा हा वर्चस्वपणा दाखीला दारवीव इकडे तर असे कोणी ही ऐकून घेणार नाही हो.

सत्यभामा. — तूच का जागा दिली आहेस. आतां समजले आणाला जागा मिळत नव्हती म्हणून कृष्णाची पाय धरणी केली आणि मला जागा देण्यास आली आहेस कांहीं तरी खरे बोलोवें

रुक्मिणी. — अगमीं असत्य बोलणारी आणि तू सत्याचा तराजू घेऊन बसली आहेस सांगते श्रवण कर.

सूत्रधार. ॥ श्लोक ॥

लवले शसत्यनसतां कशिसत्यभामा ॥ पामेपरी हरिसतूजडली सभामा ॥ नसतां अगत्य हरिसी परितू स्वकामा ॥ भलते चनाम घेशी स्वार्थे च्छु-
कामा ॥ १ ॥

रु किमिणी. — सत्यभामें तुला सत्यभामाहें नाव कोणी दिलें सत्या
चा तर लेशही नाही आणि असत्य बोलण्याखेरीज एक क्षणही जात
नाहीं ह्यणूनच कृष्णनाथ मंदिरांत दुष्कून देखील पाहात नाहीत तूं
च मात्र पामा नाम खरूज ज्या प्रमाणें जडत्ये, तद्वत हरीस जडली आ-
हेस. बोलण्यास लाजसुद्धां वाटत नाहीं

सत्यभामा. — अगहो, माहीत आहे तूं किती सत्याची आहेस
ती सांगत्ये ऐक.

सूत्रधार.

पद.

चटतुजबसला हरिहातिं आला होउन सुरवाला
हावे तसें भलतेच बोलाला लाजतुला ॥ परिसुनि-
रु किमिणी दुरोक्त सत्यभामेला क्रोध आला ॥ प्री-
ती तुजवरि बैस हरीच्या शिरीं मिरविक्षितीवरी आव
रि आपल्या बोलाला जिऱ्हेला परिसुनि ॥

सत्यभामा. — सवती जर करितां माझ्या मंदिरांत कृष्ण आला नाहीं
तर नाहीं तुझ्या मंदिरांत ज्यावेळेस येईल त्यावेळेस त्याला डोकीवर घे
ऊन मिरवीत जा आणि आपलें तोंड आवरून बोल फार बोलण्याची
गरज नाहीं सांगून ठेवित्यें.

रु किमिणी. — हे असत्यभामे सवती ? हरीस डोकीवर घेऊन मिर
विण्यास कशास पाहिजे. सर्व जगास माहीत आहे सांगतें हें श्रव
ण कर.

सूत्रधार.

॥ पद. ॥

तव पिता शिमंत कमणी आळहरीवरी घाली ॥
ते असत्य म्हणुनी तुज देउनी समजी केली ॥ असी
पूर्वपार तुझे कुळांत लटकी बोली ॥ अवचीत प्रा

रब्धहरिनेंस्वकरीधरली ॥ कांरुससीफुलास्तव
पुसतोतुजलाकोण ॥ आलिरु० ॥

रुक्मिणी. — हे असत्यभामे तुझ्या पित्यानें कृष्णावर स्वमंतकम
ण्याचा आळ घातला होता त्या वेळीं कृष्णनाथानी मण्याचाशोध ला
वून तुझ्या पित्यास आपून दिला. नंतर आपण कृष्णावर असत्य
आळ घेतला असें समजून त्याणें तुला अर्पण केली आणि तुझ्या न
शीबानें कृष्ण तुला मिळाला हें पक्षें मनांत समज. स्वतांच्या पांथा-
जवळ कायजळतें तें पाहावें व मग दुसऱ्याला बोलावें. सवती नाक वर
करून कोणाला बोलत्येस सांगत्यें ऐक.

सूत्रधार.

पद.

तूं आवडीचीजरिकृष्णाचीनिंदाआमुचीकांगेक
रिसीफारआलांमाजतुला ॥ परिसुनि० ॥ १ ॥

सत्यभामा. — अगहो माहीत आहे तूं किती कृष्णाच्या आ
वडीची आहेसती माझ्या नशीबांत कृष्ण होता झणून मिळाला.
आणि तुला चैद्य राजास देण्याचा विचार केला असतां काय केलेसतें
सांगत्यें ऐक.

सूत्रधार.

पद.

वडिलविरुद्धेंतूंस्वामतेंकामशांतितेंहरिवशके
ला ॥ बंधूलाविटंबीला ॥ परिसुनिरुक्मिणी०॥

सत्यभामा. — सवतीलाज आहेकातुला. तुझ्या बंधुनी तुलाचें
द्य राजास देण्याचा विचार केला होता त्या वेळेस वसुदेव ब्राह्मणास-
पत्रिका लिहिण्यास कथन करून कृष्णास देण्यास सांगितलीस आ
णि कामशांती करीतां बंधूची विटंबना कृष्ण हस्तें करविलीस आणि

येवढ्या तो ज्याने कोणाला बोलतेस ?

रुक्मिणी. — सवती माझा तोरा माझ्याजवळ तुझ्याजवळ सांगा वयास आत्ये नाही सांगत्ये ऐक.

सूत्रधार.

पद.

कांगपाठीलागसी हरीतुजरवळुड ह्यणत ॥ नध
रीमनि मत्सरबैस आतां वृद्धांत ॥ एकादे दिवशीं
दैवे हरितुजकडे येत ॥ दुरुन बोलतजाघ्राणीनेत्रा
सत ॥ स्पर्शसिजरितरितुजलानादर्शनि ॥ आलि
रुक्मिणी० ॥

रुक्मिणी. — हे असत्यभामें सवती, तूं किती जरी केलेस तरी हरी तुला मिळणार नाही. अगहरीनेच मला सांगितले कीं, सत्यभामा खल्लड आहे. आतां तुला सांगते तूं वृद्ध बायकांत जाऊन बसत जा. आह्मांविषयीं मनांत मत्सर आणीत जाई नको.

सत्यभामा. — सवती मला कृष्णानें खल्लड ह्यटली तरी ह्यपूंदे तूं तरी आहेसना तर कृष्णाला घेऊन बैस आतां तुला शेवटचे सांगणें सांगत्ये ऐक.

सूत्रधार.

पद

जाजा येथुननकरिं भाषणदेईनप्राण ऐसें वदु-
नी धरणीलादेह त्याजिला ॥ परिस्फुरि ० ॥

सत्यभामा. — हे सवती माझ्या मंदिरांतून चालती हो नाही तर तुझ्या पायांजवळ जीवदेईन. (रुक्मिणी निघून जात्ये.)

प्रवेश ४था.

स्थळ, रुक्मिणीचे मंदीर.
पात्रे.

कृष्णा, रुक्मिणी, वदुती वगैरे.

रुक्मिणी. — दासी सवतीच्या मंदीरांत गेल्यें होत्यें तेव्हां प्राण
नाथ जागे झाले होते काय ?

दासी. — बाई साहेब एक वेळ जागे झाले होते त्या वेळेस मीं सां
गीतलें याज्ञसेनी बाई साहेबांस भेटण्यास गेल्या आहेत.

सूत्रधार.

पद.

पुढें वदल्या जाणुनी आकांतरुक्मिणी आली ॥ अ
वचित हरिच्या पलंगावर निजली ॥ अंतरजाणक हरि
मूर्ती जागी झाली ॥ तिज पुसतां तिणें दुजीबतावणी
केली ॥ विष्णुदास म्हणे हरि उठले सेजेवरुन ॥ आलि
रुक्मिणी ॥

(कृष्ण जागृत होतात)

रुक्मिणी. — दासी किती तरी ही प्राणनाथाची निद्रा, कचेरींत जाणें
नसेल वाटतें. प्राणनाथ जागृत व्हा. मुखप्रक्षालन करण्या करितां उदका
चा कलश हातांत घेऊन दासी खोटी आहे.

कृष्ण. — (जांभई देऊन.) कां वळुभे, कोठें गेली होती आपली स्वारी.

रुक्मिणी. — प्राणनाथ आपले दासीनें सेवा केली आणि कर्मणूक व्हा
वी म्हणून घातसेनी कडे गेल्यें होते. आणखी दुसरी कोठें गेलें नव्हतें.

कृष्ण. — अस्तु कचेरींत जाणें आहे गमन करितां. (जातात.)

प्रवेशपत्र

स्थळ सत्यभामेचे मंदीर.

पात्रें.

कृष्णा, सत्यभामा, दासी, सूत्रधार, विलुपक.

सत्यभामा. — दासी कोणीजरी आलें तरीदार उघडूनकोस.

दासी. — फार उत्तम आहे. (कृष्णाचेतात.)

कृष्णा. — कोण आहे दासी द्वार उघड.

दासी. — उघडतें (द्वार उघडते.)

कृष्णा. — दासी त्या प्रमाणे स्वारी भूमीवर पडण्याचें कारण काय ? तु
ह्या कडून अपराध तर झाला नाही ना ?दासी. — आहो कशाचा अपराध करूं थोरल्या बाई साहेबानीच अप
राध केला आहे.कृष्णा. — कोण रुक्मिणी आली होती ? तिला कोणी येथें घेण्यास -
सांगितलें होतें (सत्यभामे जवळ जाऊन.) आहा प्रिये माझ्या चित्ता
स सदोदित आनंद देण्यास आपले कोमल हस्त आणि मंजूळ गोड अ-
से शब्द नष्ट होण्याचें कारण काय ? कथन करू माझी प्रिया असताना
भूमीवर शयन करावें काय ? प्रियोत्तमं कल्पवृक्षांना त्याग करून सुवर्णा-
ची वेली जाईल काय ? कधीं जाणार नाहीं तस्मात् एक वेळ उठून आप-
ले प्रीति बाहु पाशाने आलिंगदे. (जागृत होत नाहीं सें पाहून सत्यभामे-
ची मान अंकावर घेतो.) हे सत्राजित तनये जावेळेस मीं तुझ्या मंदिरांत -
येईन त्या वेळेस कृष्णाचें मन रंजन करण्या करितां नाना प्रकारचे अहंका-
र घालून हाता मध्ये पंचारती घेऊन मला ओवाळण्या करितां येत होती
स त्याची तरी तुला स्मृती असूंदे. ऐंका एंकी त्या कृष्णाचा त्याग कां-
बरें करितेस. आणखी सांगतो श्रवण कर.

सूत्रधार

पद

सत्यभामेच्यागृहाला ॥ हरियेउनिकायवदला ॥

धु० ॥ विनविसत्यभामेप्रतीहरी ॥ भूषणवसनकरींसां

वरीभामा ॥ मुखकुरवाळीहरीकायझालें पुसेतिज-

ला ॥ सत्यभामेच्यागृहाला ॥ १ ॥

कृष्णा.— हे मम प्रिये सत्यभामे तुझी कांती सुवर्णा सारिरवी असून कटीं सिंहासारिरवी आहे. त्याच प्रमाणे कंठा मध्ये मोक्तिकांचा हार चरणांच्या नूपुरांचा झणकार मृगासारिरवे नेत्र, भुजंगा कृतीवेणी, असून त्यांची स्थिती त्या प्रमाणे व्हावी काय? प्रिये? तूं भूमीवर शयन केले आहेस हे अवलोकन करून त्या कृष्णाचीं गात्रे गलित झालीं आहेत. इतका रोष करण्याचे कारण काय ते कथन कर ह्मणजे त्याचे निवारण करितों. हे जर तुला असत्य वाटत असेल तर तुझ्याच गळ्याची शपथ घेऊन सांगतो किं, तुझ्या अर्धा वचनात वागेन. परंतु जागृत होऊन दोन शब्द गोड बोलून त्या कृष्णाचे क्षुधेस शांत कर (जागृत होत नाहीसे पाहून.) हे मत गात्र शरच्चंद्रिके, अजून पर्यंत तूं जागृत होत नाहीस. तस्मात् सांगतो किं, जर करितां माझी प्रीति तुझ्यावर पूर्ण आहे तर माझे हे पंचप्राण निघून जातील आणि मिथ्या भाषण करित असेल तर प्राण नजातों त्याच प्रमाणे सर्जीव राहीन. (कृष्णा निश्चित पडतात.)

सत्यभामा.— (जागृत होऊन.) अग आई मीं केले काय आणि झाले काय कोण आहे दासी, तो उदकाचा कलश तरी आण प्राण नाथ, उठा, उठा इतका कोप त्या दासीवर करून का. पुनरपी आपणा वग त्या प्रमाणे रागावणार नाही (कृष्णा जागृत होऊन.)

कृष्णा.— प्रिये मीं असत्य भाषण केले किं काय? किती तुझी विनवणी केली तरी तूं जागृत होत नाहीस तस्मात् त्या कृष्णाचे प्राण

कसे वांचतील ? प्रिये, सत्य भामे तुला खचीत सांगतो. ह्या माझ्या - शत्रूच्या बाणाचे तडाके सहन करिता येतील परंतु तुझा वियोग एक क्षण सुद्धा सहन होत नाही.

सत्यभामा. - प्राण नाथ, मलाही तोंड देखणी बोलणी आवडत नाहीत. (सांगतो ऐकावे)

सूत्रधार. पद.

हरिमजकशास आजदावितांवरवर साया ॥ प्राण
हरायालहके पूर्णपिपो जाणवले तुमच्या मनिचे ॥ उघ
डकृतीचे ॥ रात्रंदिवस आजवंति सादरतुह्मी रुक्मिणी
चे ॥ मस्तकिं नाचे ॥ कशास० ॥ १ ॥

सत्यभामा. - प्राण नाथ, माझ्यावर आपली प्रीती असता तर आपण सवतीच्या मंदिरांत गेला नसता. माझ्यावर प्रीती किती आहे ती काही समजत नाही ? आपण सवतीचे अर्जव करावेत ह्यणजे झाले माझ्या मंदिरांत आपले हेतू कोठून पुरे होणार ? नारदानी पुष्प दिले ते ति ला नेऊन दिले. माझी आठवण तरी झाली का ?

कृष्ण. - प्रियांतमे जें झालें तें योग्यरीतीनें झालें आहे. आतां तुला खचीत सांगतो तिला तर पुष्पच आपून दिलें आहे परंतु तुझ्या मंदिरासमोर वृक्ष लावीन मग तर तुझे हेतू पूर्ण होतील ? (इतक्यांत रुक्मिणी येते.)

रुक्मिणी. - दासी, पाहिलेंसना ? काय समजूतीच्या गोष्टी चालल्या आहेत. तरी मी ह्यणत होते अझून पर्यंत स्वारी कां आली नाही ?

कृष्ण. - (रुक्मिणीस अवलोकन करून.) कां आली का आपली स्वारी, आतां कलह करणें आहे असें वाटते.

रुक्मिणी. - कलह करण्यास कोणाचें तोंड वर आलें आहे ?

भालदार. — राजाधि राज भोमासुर राज महाराज.

भोमासुर. — प्रधानजी, परमेश्वराच्या कृपे करून त्या मृत्युलोकीचेतर राज्य करीतच आहो. तुहां सारिखे महान् महान् वीर मला साख आहेत त्याघो गाने मी देवां प्रमाणे समजत आहेकिं, माझ्या सारिखा पराक्रमी त्रैलोक्यांत नाही. प्रधानजी, ज्यावेळेस तुह्मी सर्व वीर माझी आज्ञा ग्रहण करून इंद्रावर स्वारी करण्या करितां गेलांत त्यावेळेस कोणी पराक्रम कसे कसे केलेत ते कथन करावे.

चंद्रविंब. — महाराज आपल्या पदवीचा अर्थ मनांत आणला ह्मणजे स्वामी पेक्षां त्रैलोक्यांत कोणीही श्रेष्ठ नाही अशी सहज खात्री होती स्वामीच्या मुद्रांकित आज्ञेनें जे पदांकित गेले होते त्याणीं सर्वत्रांस फक्त चरणांकितच करून टाकिले असें नाही तर या पृथ्वीवर जावत्काल चंद्र सूर्य वा स्तव्य करतात तावत्काल पर्यंत कीर्ती राहिल त्या प्रमाणे करून इंद्राची किरीट कुंडले घेऊन आलों. एक आपले वरणाची कृपा होती ह्मणून.

सेनापती. — स्वामी महाराज, म्या पामरानें आपला पराक्रम वर्णन करावा अशी माझी शक्ती नाही वमीं आपला पुरुषार्थ स्वामी.पुढें सांगतो असा अर्थ नाही परंतु ज्या वेळेस तो दुष्ट यम आपल्या दूतां सह प्राप्त झाला त्यावेळेस जे यम दूत काळा समान वज्यांचीं रूपे अति भयानक परंतु त्याणीं मला पाहातांच त्यांची अशी दुर्दिशा उडून गेली किं, मुखान्तून अथवा हस्तानें शस्त्र उठविण्यास मज पुढें त्यांची शक्ती झाली नाही त्या प्रमाणे अनेक वीर माती खात आपली आयुधे घेऊन पलायन करिते झाले.

भोमासुर. — शाबासरे प्रधान सैन्याधीश तुमचे हे अमृता सारखे गोड शब्द श्रवण करून मनाला जो आल्हाद झाला आहे तो माझ्यानें कथन करवत नाही प्रधानजी शंकराचे दर्शनास गमन करणें आहे कारण.

ज्या शंकराचे वराने इंद्रादि देवांस माती खात लाविले आहे त्याचे दक्षि-
चेतले पाहिजे. तस्मात् गमन करितो. स्वनगरास शंकराची भेट घेईन
येईन. त्या वेळेस प्रिय पुत्र भगदत्त यास राज्याभिषेक करणे आहे ह्यणू
न सर्व मांडलीक राजांस पत्रिका पाठवाव्या नगर शृंगारून ठेवावे त्या
प्रमाणे बंदोबस्त केला पाहिजे.

चंद्रबिंब. - सरकार आज्ञे बरहुकूम बंदोबस्त ठेवितो.

प्रवेश ७ वा
स्थळ कैलास पर्वत.
पात्रे

शंकर, पार्वती, गजानन, षडानन, वीर भद्र, सूत्रधार.
आणि विदूषक. -

सूत्रधार.

पद

श्रीसांबाच्यासमानदेवतनमिले त्रिभुवनिदुजे ॥ सु
शंभे मंडळ्याह निरवुजे ॥ वरकड ह्यणविलि देवसुरांस

ध्येमहादेवहाबरा ॥ भवांर्णवीलीलासेउनितरा ॥ पहा
विचित्रभूषणजयाचेंशिरिंगेचातुरा ॥ ललाटीचंद्रति
लकसाजिरा ॥ स्वकृतज्वाणेअस्त्रीकृतमारीत्रिपुरा-
सुरा ॥ सुरांचाकरुनिमनोरथपुरा ॥ पाहाकशीहीवि
चित्रलीलाजाकुनरतिव्यावरा ॥ कवळीअधीगींसुं-
दरा ॥ ६२ ॥ ६२ ॥ ६२ ॥

(शंकर प्रवेश करितात.)

शंकर. - अहलुक कोण आहेरे शृंगी, भांग गांजा धतुरा तयार आहे -
किं नाहीरे ?

शृंगी. - तात महाराज ! सर्व तयारी आहे.

शंकर. - चल तर लवकर घेऊनये. राम राम राम.

पार्वती. - प्राणनाथ दासीचें एकविचारणें आहे. आपली आज्ञा असेल.
तर विचारत्यें.

शंकर. - गिरिजे, तुला काय विचारणें असेल तें विचारतुझे शब्द श्रव-
ण करण्या साठी हा शंकर तयार आहे.

पार्वती. - प्राणनाथ, आपण सर्व देवांमध्ये श्रेष्ठ आहां म्हणून आपणा
स महादेव असें ह्मणतात. असें असतां आपणनाव कोणाचें घेतां.

शंकर. - गिरिजे, आदी अंत मध्य असा ज्याला नाही तो अनादि-
सिद्ध विश्वंभर त्यांचें मीं नामस्मरण करितों. त्यांचें नाव जर विचारशी
ल तर रामचंद्र आतां ठाऊक झालें ना ?

पार्वती. - प्राणनाथ तो किती झाला तरी मानव आणि तुम्ही त्यांचें
स्मरण करितां याचें कारण काय ?

शंकर. - हे अपर्णे सांगतो श्रवण कर. ज्यावेळेस इंद्रादिदेव दानवा
नी मिळून सागर मंथनकेले त्या वेळेस सागरांतून चवदारत्नें निघालीं.

त्यांत कालकोट विष हें निघालें. त्या वेळेस सर्व त्रैलोक्य दग्ध होऊं लागलें. परं तुझ्या विषाचा कोणी अंगिकार करीनात. तेव्हां सर्व देवदानवांनी मिळून माझी स्तुती केली त्यावेळेस मी तें वीष प्राशन केले. आपण तें वीष प्राशन करितांच सर्व शरीचा दाह झाला तोशमन करण्या करितां मस्तकीं गदा धारण केली सर्वांगा सभस्म चर्चुन वर्म वर्मावर नागभूषणें घातलीं परंतु दक्षतनये; अंगाचा दाह शांत होत नाही त्या वेळीं नारदानी मला राममंत्र दिला त्या मंत्राचा जप करावयास- लागल्या पासून दाह शांत होत चालला आहे तर प्राण सरवे ! तूं सुद्धां माझ्या सारिखा जप कर.

पार्वती.— प्राणनाथ ! आपल्या आज्ञे बाहेर का मीं आहे ? आज पासून मीही राम मंत्राचा जप करीन. (भोमासुर प्राप्त होतो.)

भोमासुर.— (मनांत.) आहा, काय या कैलासाची शोभा सांगावी ? किती भक्त शंकरासाठीं तप करीत आहेत, धन्य धन्य त्या भक्तांची. इतके क्लेश झाले आहेत तरी शंकर प्राप्ती करितां उपोषणे करितात. अस्त. - आतां शंकर तातमहाराज बसले आहेत त्या ठिकाणीं गमन करावें. (महेश्वराजकळ) जाऊन शंकरा, भोलानाथा, डमरुधरा, पिनाकपाणि ताता बंदन करितों.

शंकर.— हे भु पुत्रा, विजयोस्तु. तुझी माझी भक्ती केली ती पाहून फार आनंद वारला. प्रसन्न आहे वर माग.

भोमासुर.— हे भोलानाथा शंकरा, माझे हेतु आपण पूर्ण केले आहेत. आतां कोणताच हेतु मना मध्ये नाही आपलें दर्शन झालें त्या योगें करून मी कृतार्थ झालों आहे कारण बहुतप्राणी आपले चरणाची इच्छा धरून बसतात तरी त्यांस आपलें दर्शन होत नाही. तस्मात् आपलें दर्शन झालें हाच मोठा लाभ असें मी समजतो तातमहाराज आतां मला स्वस्थानी जाण्याची आज्ञा असावी.

शंकर.— भोमासुरा, कल्याण असो. (भोमासुर निघून जातो.)

(शृंगी भृंगी मानससरोवरावर निघून जातात. आणि शंकरपार्वती स्वस्थानीं निघून जातात.)

प्रवेश ८ वा
स्थळ सत्यभामचे मंदीर
पात्रे

कृष्ण, सत्यभामा, दसंबर हात मारून आणि विर.

सत्यभामा.— कोण आहेग, दासी अद्याप स्वारी का येत नाही वरें ? त्यांच्या शिवाय मला कांहीं चैन पडत नाही वाजते ग किती ?

दासी.— बाई साहेब, स्वारी कोणत्या तरी उद्योगांत गुंतली असेल. आतां सारा दिवस जातो कसा कांहीं समजत नाही आठ वाजावयाचा सुमार आहे सादिसतो. (कृष्ण प्राप्त होतात.)

कृष्ण.— (दासंवर हात मारून.) कोण आहेग आंत. दासी, दरवाजा उघड कर.

दासी. — बाई साहेब सरकार स्वारी आली आहे.

सत्यभामा. — (अलंकार वगैरे सांवरून) अगदरवाजा उघड कसेंग
मजत नाही ? (दासी दार उघडते) नमस्कार करिते.

कृष्ण. — प्राणसरवे, कल्याण, ये बैस.

सत्य० — कां येण्यास आज इतका उशीर कां लागला ?

कृष्ण. — हे प्राणप्रिये सत्य भामे, आज कचेरी मध्ये जेष्ठ भ्राता बल
राम दादा प्राप्त झाले होते ह्मणून किंचित् विलंब लागला.

सत्यभामा. — प्राणनाथ, आपण मला चंद्र हार देणार होतां तो अद्याप
त नाही. आठवण राहिल तर साज्या गोष्टी. पण आठवण होईल कशाळा ?

कृष्ण. — प्रियोत्तमे प्रधानजीला कथन केले तयार झाला ह्मणजे आपण
देतील (इतक्यांत इंद्र येतात)

सूत्रधार. — ओवी.

कृष्णाकरीतऐसें समाधान ॥ तोंतेचवेळीं अदिति
नन्दन ॥ आलागा-हाणे घेऊन ॥ कृष्णालागीं सां
गावया ॥ १ ॥

अंजनीगीत.

कृष्णासकरून नमस्कार ॥ उभाराहिलावज्रधर ॥
भृसंकेतेरुक्मिणीवर ॥ वर्तमानपुसतसे ॥ १ ॥

इन्द्र. — हे क्षिराब्धिवासी भवभंजना, हे मधुकैटभा, पुराणपुरुषा, हा अदि
ती नन्दना आपणास अनन्य भावे करून शरण आलों आहे. त्या कडे लक्ष घावे.

कृष्ण. — हे असुरेषा, अमरपुरीचा त्याग करून त्वां येण्याचे कारण काय
व मुरव इतके म्लान कशाने झाले आहे, कथन कर.

इन्द्र. — हे जगदीशा, त्रैलोक्यपाळा, मधुकैटभा जगन्निवासा । ज्या
प्रसंगी शंकर सुर उन्मत होऊन पृथ्वीस त्रास देऊं लागला त्या वेळीं त्याचे

स्थान पाण्यात असें झणून त्यांनीं रूप धारण करून प्रचंड युद्ध त्यासमागमें, सागरांत केलेत. व गांजलेल्या लोकांस सुख दिलेस त्याच प्रमाणें देव दानवांनी सागर मंथन केले त्या वेळीं कूर्म रूप धारण करून पृथ्वीवर मंदिराचल धारण करून चतुर्दश रत्नांचा लाभ करून दिलास, आणि मोहनी रूपानें नटून दैत्यां पासून देवांचें रक्षण त्यांकेले. त्याच प्रमाणे हे प्रभो, हिरण्याक्षानें पृथ्वी रसातळास नेली असतां ही त्यां शुकर रूपाने त्या असुरांशीं जल संग्राम करून पृथ्वीचें रक्षण केले. आणखी सांगतो श्रवण करावे.

सूत्रधार.

पद.

(विश्वामित्र सप्ते आलायाचालीवर.)

कश्यपूहोडिनियां प्रबळ ॥ मिळवुनिसंगे अमितदळ ॥

व्यापिलेत्रासें भूमंडळ ॥ निजपदकेले त्यां अढळ ॥ भ

क्ततोपाहुनियां बाळ ॥ मांडिलात्याचा बहुत छळ ॥

वेषधरुनिनृसिंहाचा ॥ घेतलाप्राण असुरांचा ॥ १ ॥

इन्ह. - हे जगत्प्रभो, " अंगी कृतः सुकृतीनः परिपालयंति " या प्रमाणें ज्याला तूं आपला हटलास त्यास रात्रं दिवस कृपाशस्त्रानें संकट रिपूंक्षय करून रक्षण करित आहेस. कश्यपू पुत्रजो प्रल्हाद तो आपला भक्त असें पाहून बापानें त्यास नाना प्रकारें छळिले आणि शेवटीं त्या कडून विष प्राशन करविले; परंतु देवाः प्रचंड पर्वतांच्या पाळणा, तस तेलांस सीतता आणि कालकोट विषाचें दुग्ध इत्यादि प्रकार निर्माण करून त्यास रक्षिलेस. आणि त्या कश्यपूचा प्राणही नृसिंह रूपानें घेतलास. त्याच प्रमाणे वामनावतारी बळीचें सत्व हरण करून सर्वचें रक्षण केलेस देवा! सहस्रार्जुनाचा नाश करून सर्व नृपतींस सुरवी केले आणखी.

सूत्रधार.

ओंवी.

रावणादिक प्रबल असूर ॥ मानवरूपें संहारिलेसम

ग्र ॥ सुरवीकेलेभक्तवर ॥ अक्षयरूपेकरूनीयां ॥१॥

इन्द्र. — हे गुणातीता ! हे खल मल विध्वंसका ! पृथ्वीवर महान् व्रतवान् देव व रास व असुरांस गर्विशाला त्यावेळीं सर्वत्रांचा गर्व रावण हस्ते करून हरण के लात. या प्रमाणे महाराज आपण वारंवार अवतार घेऊन दुष्टांचा नाश क रून भक्तांचे संरक्षण करितां. तस्मात् सांप्रत या इंद्रावर महान संकट ओ ढवले आहे ते कोणते ह्यणाल तर सांगतो श्रवण करावे. हे विश्वंभरा, ता प हारका, मायाचक्र चालक परमेश्वरा, पृथ्वीवर महान् प्रतापवान् भूमीपुत्र भोमासूर फार उन्मत्त होऊन अमरपुरीवर स्वारी करून सर्व देवांस जर्जर क रून मम माता किरीट कुंटले आपले प्रवर दपनि हरण करून मृत्यु लोकीं गेला आहे यास्तव हे देवाधिदेवा, आपण मनांत विचार करा. आपण भक्त काम कल्पद्रुम असतांना अन्यस्थळीं कोणत्या वृक्ष छायेस जावे ? असा विचार चिंताग्रस्त होत्साता आपल्या चरणांबुजांजवळ प्राप्त झालों आहे दिनाची विनंती श्रवण करून संकट परिहार कराल अशी आशा आहे. बा लकांचे हेतु पित्यानें पूर्ण केलेच पाहिजेत.

कृष्ण. — हे अमरेशा, आपल्या दीनभाषणे करून माझे हृदय पूर्ण सं चार झाला आहे आता त्या दुष्टांच्या नाशाविषयीं माझे मन फार उत्सुक झो ले आहे. अतएव आपण त्या विषई किमपी दुःस्वनकरितां गमन करावे. (इंद्र गमन करितो.)

सत्यभामा. — प्राणनाथ दासीचें एक विचारणें आहे आज्ञा होईल तर विचारते

कृष्ण. — हे सत्राजित तनये, तुलांजें कांहीं विचारणें असेल तें बेला- शक विचार मजकडून नकार नाही

सत्यभामा. — प्राणनाथ आपण युद्धाला जातां तर मी येथें काय करावे ? येथें मला सटवीला आपणा वांचून एक क्षण ही चैन पडावयाचें नाही त र मी ही आपणा बराबर येत्ये.

कृष्ण. — हे प्राण प्रिये, संग्रामाच्या गोष्टी मोठ्या कठीण आहेत. त्या कर्णानी ऐकाव्या. तें मृदु शय्येवर निद्रा घेण्या सारखें सोपे नाही त्या ठिकाणी उल्हाट यंत्रांचे भडिमार होत असतात, ते श्रवण करतांच मज सारख्या वीरांची ही गात्रें गळित होतात. मग तुझी काय वाट? प्रिये विचार कर तू सकुमार आहेस त्या ठिकाणीं दैत्यांचीं मुखें अवलोकन करून तू भयग्रस्त होशील यास्तव मी तुला सांगतो कीं, तू मज समवेत येण्याचा विचार रहित कर.

सत्यभामा. — प्राणनाथ मी येऊं नये ह्मणून भिती घालतां वाटतं. परंतु मी आपणा समवेत येणारच. आपण जवळ असतां मला काळाचें ही भय नाही. मग त्या दैत्यांची ती काय कथा? कोण आहेग, दासी, ती मांझी. भरजरी पैठणीं घेऊन ये. आणि तो आंगावर घेण्याचा शाहू आण ह्मणजे झालें प्राणनाथ आज कोणत्या प्रकारें युद्ध करतात तें पाहण्याची मला इच्छा झाली आहे. येऊं ना आपणां बरोबर?

कृष्ण. — तू आल्यावर मला युद्ध कशांला सुचते प्रिये तुझी जर इच्छा असेल तर चलावें मज समवेत. (सत्यभामेला बरोबर घेऊन कृष्ण जातो.)

प्रवेशः वा
स्थळ प्रागजोतिषपूर
पात्रे.

भोमासूर, भगदत्त, (भोमासुराचापुत्र,) चंद्रबिंब, (भोमा.
सुराचा प्रधान,) सेनाधिपती, सूत्रधार, विदूषक, प्रतिहार.

प्रतिहार. — राजाधिराज प्रागजोतिषपुराधिपती भोमासुर राजमहाराज ! निगारखो मेहेरबान. सलामत.

भोमासुर. — प्रधान सेनाधिपती आदी करून सकल वीरहो, शंकराचे. दर्शन व्हावे या हेतुने कैलासीं गमन केले होते; शंकराचे दर्शन झाले कैलासाची शोभा पाहून मनाला बहुतच आनंद झाला आहे. विमानांतून येतांना अरण्यांत शिकार साध्य करून नगरांत प्राप्त झालों आहे तर नगर शृंगारून ठेविले आहेना ? कथन केल्यापेक्षांही ज्यास्त बंदोबस्त आपण ठेविला आहां हे पाहून मला जो संतोष झाला आहे तो कथन करतां येत नाही.

चंद्रबिंब. — हे जगत्प्रभो, दासाची स्तुती करण्याचे कांहीं कारण नाही राज्याचा बंदोबस्त ठेवणे हा माझा धर्म आहे. तर यांत दासाची स्तुति करणे व्यर्थ होय. लहानास थोरपणा देणे हा श्रेष्ठांचा धर्म होय.

भोमासुर. — प्रधानजी, पुत्राला राज्याभिषेक करणे आहे त्यासाठीं गुरूजीस पाचारण केले पाहिजे.

चंद्रबिंब. — महाराज, आपली आज्ञादासास शिरसा बंध आहे. आज्ञेप्रमाणे करितो. (इतक्यांत प्रतिहार प्राप्त होतो.)

प्रतिहार. — राजाधिराज भोमासुर राज महाराज ! गुरूजी की स्वारी आती है नजर रखेवा मेहेरबान.

भोमासुर. — (गुरुमहाराजांस पाहून व त्यांस खडी ताजीम दिल्यानंतर.)

गुरु महाराज, दासाचा प्रणाम येत आहे आशीर्वाद असावा.

गुरू. - भोमासुरा, कल्याण.

भोमासुर. - गुरुमहाराज, या रत्नजडित सिंहासनावर बसावे.

गुरू. - फार चांगले आहे भोमासुरा आश्रयामध्ये स्नान संध्यादि षट् कर्मे आचरून जप करित होतो. इतक्यांत आपले पाचारण प्रतिहाराने निवेदन केले तेंव्हां मग लागलाच जप तपाचा त्याग करून कचेरीत प्राप्त झालो आहे. तर भोमासुरा, पाचारण करण्याचे कारण काय आहे ते सत्वर निवेदन करण्यांत यावे.

भोमासुर. - गुरु महाराज आपले कृपावलोकने करून मी हावेळ पर्यंत प्रागज्योतिषपुरीचे राज्य केले. आतां या वयोवृद्ध झालेल्या कायेस शांती देण्या करितां मनामध्ये असा विचार केला की, पुत्रास राज्याभिषेक करून त्याचे हातून प्रचंड राज्य कारभार चालवावा. म्हणून इंद्रावर स्वारी करून किरीट कुंडले घेऊन आलो आहे फक्त भगदत्ताच्या नावाची दहाही फिरविणे आहे व त्याकरितांच आपणास पाचारण केले आहे.

गुरू. - (आनंदित होऊन.) शाबासरे भोमासुरा शाबास. धन्य आहेस तूं. तुझ्यासारखा पराक्रमी वीर पृथ्वीवर मिळणार नाही. भोमासुरा, आज गौरवसुहूर्त आहे. यास्तव आतांच भगदत्तास राज्यनीती शिकवून राज्याभिषेक कर म्हणजे झाले.

भोमासुर. - (भगदत्तास.) प्रियपुत्रा भगदत्ता ! तुला राज्याभिषेक करावा या हेतूनें दुष्ट इंद्रावर स्वारी करून किरीट कुंडले प्राप्त करून घेतली आहेत. तस्मात् गुरुमहाराजांनीं कोणत्या प्रकारची राजनीति तुला शिकविली असेल ती कथन कर.

भगदत्त. - हे ममताता ! आपले व गुरु महाराजांचे कृपावलोकने करून मी राजनीति मला प्राप्त झाली आहे ती सांगतो ऐकावे. तात महाराज,

प्रातः काळी उठावे आणि मातापित्याचे दर्शन घेऊन नंतर कचेरीत जावे. अष्टप्रधान आदी करून सरदारांस राजनीतिविचारावी, कोणी दैत्य धर्माचा त्याग करील तर त्यांस शिक्षा करावी. शत्रूस प्राणांतीही पाठ दारववून नये विरोध फक्त धारण करून शत्रूंची संपत्ती हरण करावी. या प्रमाणे गुरु महाराजांनी राजनीति शिकविली आहे. त्या प्रमाणे राजधर्म चालवून आपली वज्ररुजीची कीर्ती दिगांतरीं गाजवीन.

भोमासुरा. - शाबास शाबास पुत्रा ! तुझे शब्द ऐकून मनाला अत्यानंद झाला आहे. यास्तव सर्व राज्य कारभार तूच पाहावा हे योग्य समजून गुरु महाराजांकडून राज्याभिषेक करवितो.

गुरु. - भगदत्ता ! तुझ्यापित्यानें बहुत पराक्रम करून आज दिवस पर्यंत आपला दर्प ठेविला आहे. त्या प्रमाणेच तू ही वर्तन क्रम ठेऊन कीर्ती संपादन कर. आणि असें केले तरच आपला धाक त्रैलोक्यांत राहून सार्वभौम राजपद मिळून राज्य अक्षयीं सुरवाने चालते. भोमासुरा पुत्राला राज्याभिषेक केला आहे त्यास ईश्वर यश देवो. आतां मी स्वस्थानीं गमन करितो. (जातो.)

प्रवेश ९ वा.

स्थळ रणभूमि (रण.)

पात्रें.

सूत्रधार, विदूषक, भोमासूर, चंद्रबिंबप्रधान, कृष्ण,

उद्धव, सात्यकी, प्रतिहार, सत्यभामा,

प्रतिहार. — राजाधिराज भोमासुरराज महाराज! निरा र ख्वो मेहेर बा
न सलाम.

भोमासूर. — प्रधानजी, भालदार किमर्थ शब्द पुकारीत आहे? अवलो
कन करावें.

चंद्रबिंबप्रधान. — (सेवका.) भालदार किमर्थ शब्द पुकारलासक
थन कर.

प्रतिहार. — सरकार, हेर आते है.

चंद्रबिंबप्रधान. — (भोमासुराकडे जवळून) भोमासूर महाराज, सेव
क सांगतो कीं, कोणी हेर येत आहे.

भोमासूर. — प्रधानजी, आज एका एकीं हेर प्राप्त होण्याचें काय कार
ण असावें बरें? कांहीं विपरीत आहेसें वाटतें.

(हेर प्राप्त होतो.)

हेर. — राजाधिराज भोमासुरराज महाराज, महाराजांचा सदा विजय असो.
भोमासुर महाराज, आपला सेवक बिल्या प्रमाणें गस्त घालीत होता इतक्यां
त आकाश आणि भूमी एकच दिखला गली ह्मणून आश्चर्य वाटून त्याच ठिकाणीं क्ष
ण भर खोटी राहिली. नंतर शोध लावीत असतां एकाएकीं (दुःख झालें
सें दाखवून.) आपल्यानगरास शत्रूनें वेढा घालून उल्हाट यंत्रांचा भडिमार
होत आहे. कोणी धनुष्याचा टणत्कार करीत आहे या प्रमाणें अवलोक
न करून हा बंदादास आपणास वर्तमान श्रुत करण्या करितां प्राप्त झाला

आहे. महाराज नजर रंखो मेहेरवान.

भोमासुर. — (क्रोधाने संतप्त होऊन.) प्रधानजी, हेरमुखींचे शब्द श्रवण करून सर्वांगांची आग होऊन गेली आहे. कारण या जगांत मला शत्रू-कोण आहे? मारीनशत्रुला, हाणीन लातेनें शंकराच्या प्रसार्दे करून मला मोठी सामर्थ्यवान् शक्ती त्या दुष्टांचा नाश करण्यास प्राप्त झाली आहे. प्रधानजी, असा कोणता अरि प्राप्त झाला आहे श्रवण केला पाहिजे.

सैन्याची तयारी करावी.

चन्द्रबिंबप्रधान. — सरकारामनाला बहुत आनंद झाला आहे. असें होण्याचें कारण काय झणाल तर सांगतो ऐकावे. आज शत्रू आपणस्वतः मरण्याच्या हेतूनें प्राप्त झाले आहेत. आपले वीर कोणत्या प्रकारचे पराक्रमी आहेत हे कथन करण्याचें कारण नाही. महाराज ज्यावेळीं आपण इंद्रावर स्वारी केली होती त्यावेळीं सर्व देवांना आपल्या सैन्यानें जजर करून “दे-माय धरणी ठाव.” याप्रमाणें त्यांची दाणादाण करून टाकली आहे. मग या मानवी शत्रूस कोण शिणार आहे? सांगतो ऐकावे.

सूत्रधार. —

(गातगातझणतो.)

श्लोक.

(इंद्रकजा छंद)

माखीन ही हेती अरी रुधिरें ॥ अस्मन्मनें केलीं जीं
हीं अधीरें ॥ कीर्ति ध्वजाला वीनया जगाते ॥ मीं
कार्य संपादिन आजगाते ॥ १ ॥

चंद्रबिंबप्रधान. — सरकार आपले कृपे करून दासाच्या आंगामध्ये पराक्रम कोणत्या प्रकारचा आहे झणाल तर या धरणीवर लात मारीन तर शेष टाकून फोडून टाकीन. शत्रुच्या रुधिरानें आज त्या भूमी बाईस-स्मान घालण्याचेंच मनांत आणिलें आहे. शत्रूच्या वक्षस्थलाचा भेद करून

रथ बाण घायें करून चूर्ण झालीं आहेत. आतांच्या बाणानी प्राण घातकरतो ये पुढें. (उभयतां युद्ध करतां करतां भोमासुराचा प्रधान मरण पावतो.)

भोमासुर.— (संतप्त होऊन.) हे गवळ्याचा कारव्या, गोरसचोरा; सांगतो. जरी प्रधान, अष्ट प्रधान, सेनाधीश आदी करून सेनामृत्यू पावली. तरीहा वीर सामान्य पराक्रमी आहे असें समजूनको. आज रणा मध्ये मारीनकीं मरेन. असा विचार करून रणांत प्राप्त झालों आहे. काळाचीं गात्रे विगलित करणारा, सूर्याला दर्प दाखविणारा, महान पराक्रमी वीर आहे. मती तुझी नाही मजबरोबर युद्ध करण्याची. अलोट. कपट कपट करून तुझ्या सर्व सेनेस सागरांत फेंकून देतो चल हो पुढें.

कृष्ण.— हे भु पुत्रा भोमासुरा! ज्यावेळीं माझे भात्यांतील शरसुटून तुझ्या सर्व वर्माचा भेद करतील त्यावेळेस तुला कळून येईल. चल युद्ध कर. (कृष्णभोमासुराचे युद्ध होत आहे. इतक्यांत सत्य भामाजवळ येते.)

सत्यभामा.— प्राणनाथ, आपणास बहुत श्रम झाले आहेत. ह्मणून माझ्याजवळ धनुष्यबाण द्या आणि क्षणभर. विश्वांती घ्या. मींच्याच्यासीं युद्ध करते.

कृष्ण.— प्रीयमंजरी सत्यभामे, अशा दुष्टाचा नाश तुझ्या कोमल हस्तानें कसा होईल ? तुज सारख्या स्त्रियांनीं मंदिरांत बसून युद्धाच्या गोष्टी ऐकाव्या. तें. काम आमच्या सारख्या वीरांनींच करावें.

सत्यभामा.— तुम्हा सारख्यांनीं युद्ध करावें आणि स्त्रियांनीं करूं नये असें शास्त्रांत लिहिलें आहे वाटतें. आपण वीर आहां आणि मी वीर स्त्री आहे हस्त कौशल्य दाखविणें आतां कसें आहे तें. (कृष्ण तिच्या हातांत धनुष्य बाणसज्ज करून देतो.)

कृष्ण.— प्रिये जर तुझी युद्ध करण्याची इच्छा आहे तर या दुष्टास मरे त युद्ध कर.

सत्यभामा. - (हर्षित होऊन.) भोमासुरा, ही सत्राजिताची कन्या सत्यभामा-
तुजपांशी युद्ध करण्या करितां प्राप्त झाली आहे संपाकून युद्ध कर-

भोमासुर. - अहा! स्त्रिये! तुझ्या हस्तांतून बाण सुटल्या पूर्वीच मी मृ-
त प्राय झालों आहे कारण तुझा मुखचंद्रमा, त्याच प्रमाणें मृगा सारखे नेत्र, सिं-
हा सारखी कटी आणि कोकिले सारखा शब्द श्रवण करून ह्या सुपुत्राचे
प्राण जला विरहित मीन (मच्छ) ज्या प्रमाणें तळमळतात. त्या प्रमाणें
तळमळताहेत तरहे सुंदरी; तुझ्या नेत्र बाणांनी हा भोमासूर मरण नपा
वेळ या प्रमाणें तूं समजतीस काय ?

सत्यभामा. - हे दैत्य धुरंधरा तुझ्या जंबुक रूपी चमुला व्याघ्ररूपी ती-
क्ष्णबाण भक्षण करण्या करितां उत्कंठीत झाले आहेत. सांगून देवते.
इंद्राचीं किरीट कुंडले आणून दे नाहीं तर ज्या जि व्हेने दुष्ट शब्द उच्चारित-
आहेस तिला प्रायश्चित्त देईन.

भोमासूर. - हे सुशील स्त्रिये! जर करितां तुला समर करण्याची इच्छा
झाली असेल. तर समर कर. पाहातो कोणती विद्या साध्य करून घेतली
आहेसती. (दोघांचें युद्ध चालू होतें.)

सत्यभामा. - कांरे निशाचरा! कसा काय पराक्रम आहे अवलोकन
केलास कीं अद्याप दाखवूं ?

भोमासूर. - हे स्त्रिये, तूं अबला आहेस म्हणून मी वर्म वमविर खड्गा
चे वार केले नाहीत आतां दाखवितों तडाका. (पुनः युद्ध करतात.)

सत्यभामा. - कां भोमासुरा! माझ्या धनुष्याच्या शरानें जर्जर झा-
ला आहेस. आज तुला सुक्ती देत्ये.

भोमासूर. - (कृष्णास अनुलक्षून) हे स्त्रिये, तुझ्यापतीच्या आं-
गीं पराक्रम नाही म्हणून तूं रणांगणी प्राप्त झाली आहेस चिंतानाहीं दाखवितों पराक्रम.

कृष्णा. - भोमासुरा, अबलेने तुला जर्जर केले तर मी तुझ्या बरोबरीचा थो

द्वा तुझे पंच प्राण हरण केल्या शिवाय राहीन काय? चलनिर्वाण युद्ध करून प्राण घतो.

भोमासूर. — गौळ्याच्या कारव्या; सप्तसागरापलीकडे फेंकून देतो.

सूत्रधार. — ओवी

आश्वीनमासीं वद्यचतुर्दशी ॥ तीनप्रहरझालीया
निशी ॥ चंद्रोदयीं भोमासुरासीं ॥ मुक्तीदिधली-
श्रीरंगें ॥ १ ॥ साकी

कृष्णशरानें प्राणत्यागुनी, भोमासुरतोगेला ॥ स्व
र्गिदेवांनीं कोतुकपाहुन ॥ विजयानंदकेला ॥ १ ॥

भोमासुर. — (कृष्णशराने व्याकुल होऊन.) नारायणा आपले बाणमा-
त्रें करून मीं पुनीत झालों आतां एक मागणें आहे तें हें कीं, अश्वीन माशीं मज
पीत्यर्थ त्रैलोक्यांत जेवढे प्राणी राहातात त्या सर्वांनीं मंगल स्नानकेलें असतां
त्यांचें सर्व दुःख हरण व्हावें.

सूत्रधार. — ओवी

हरिने नरकासुराशीं दिधला वर ॥ ये समर्थीं मंगलस्नान
करी जो नर ॥ तो परमदरिद्री दुराचार ॥ जन्मवरी जाणजे १

कृष्ण. — हे शु पुत्रा, ज्या प्रमाणें त्यां कथन केलें त्या प्रमाणें जो नवांगेल-
तो जो पयंति सूर्य चंद्र पृथ्वीवर आहेत तो पयंति दुःखसागरांत गढंगळ्या
खात राहील. हा माझा तुला पूर्ण वर आहे. (भोमासूर प्राण सोडतो.)

भारतवाक्य

अपुत्रते होउत पुत्रवंत ॥ जे दुःखिते होउत दुःखमु-
क्त ॥ सत्संगलाभाजन सर्वपावा ॥ लोपकारें ज
निधन्य होवा ॥ १ ॥

इति समाप्तः